ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ በኢትዮጵያ የወንጀል ፍትህ ስርዓት፡-

(Standard of proof under Ethiopian criminal justice system)

የአማራ ክልል ተግባራዊ አፈጻጸም

ይማም ሰይድ ሀሰን*

አህጽሮተ ይዘት

በወንጀል ጉዳዮች ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ በፍትህ አስተዳደሩ ዉስጥ የሚጫወተዉ ሚና ቀላል የሚባል አይደለም፡፡ በክርክር ሂደት ዉስጥ ሲረጋገጥ የተፈለገዉን ፍሬ-ነገር በምን ያህል ደረጃ መረጋገጥ እንዳለበት በህግ ቀድሞ መደንገግ ወጥ እና ፍትሀዊ ለሆነ ዉሳኔ መሰረት ከመሆኑም ባሻገር በህግ የበላይነት የሚያምን ዜጋ ለመፍጠርም ያስችላል፡፡ በኢትዮጵያ የወንጀል ፍትህ አስተዳደር ጥፋተኝነትን ለማስረዳት የምንጠቀምበት መመዘኛ በግልጽ ተቀምጦ አናገኘዉም፡፡ ነገር ግን በአማራ ብሄራዊ ክልላዊ መንግስት ስር የሚገኙ በየደረጃዉ ያሉ ፍርድ ቤቶች "ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ" ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃን መጠቀም እንዳለባቸዉ ያምናሉ፡፡

ስለሆነም ይህ ጽሁፍ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ማለት ምን ማለት ነዉ? በኢትዮጵያ የወንጀል ጥፋተኝነትን የማስረዳት መመዘኛ የትኛዉ ነዉ? ተግባራዊ አፈጻጸሙ በአማራ ክልል ምን ይመስላል? የሚሉትን መሰረታዊ ጥያቄዎች ለመመለስ የተለያዩ ዓለም አቀፍ ስምምነቶችን፣ ጽሁፎችን፣ በ1987 ዓ.ም የወጣዉን የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ (ከዚህ በኋላ ኢፌዲሪ ተብሎ የሚገለጸዉ) ህገ መንግስት፣ በ1954 ዓ.ም የወጣዉን የኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ፣ ረቂቁን የወንጀል ስነ-ስርዓት ህግ እንዲሁም በ2003 ዓ.ም የወጣዉን የኢፌድሪ የወንጀል ፍትህ ፖሊሲ ዳሷል፡፡

የጥናቱ ዘዴ አይነታዊ ሲሆን ለጥናቱም የደቡብ ወሎ ዞን፣ ሰሜን ጎንደር ዞን እንዲሁም የምዕራብ ጐጃም ዞን ከፍተኛ ፍ/ቤቶችን ለማካተት የተሞከረ ሲሆን በተጨማሪም በእነዚሁ ዞኖች የሚገኙ የተመረጡ የወረዳ ፍ/ቤቶች ተግባራዊ አሠራር ተዳሷል፡፡ ዉሳኔ ያገኙ የወንጀል መዛግብት ምልከታ፣ ቃለ መጠይቅ፣ የፅሁፍ መጠይቅ እና የቡድን ተኮር ውይይት ለመረጃ መሠብሠቢያነት ተጠቅሟል፡፡

በወንጀል ጉዳዮች ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ የትኛዉ እንደሆነ በግልጽ ፍርድ ቤቶቻችን በሚወስኗቸዉ መዛግብት እየታየ አይደለም፡፡ በዚህም የተነሳ በአፈጻጸም ወጥ የሆነ መመዘኛ ስለመኖሩም ማደማደም አይቻልም፡፡ ስለሆነም ይህ ጽሁፍ በኢትዮጵያ የወንጀል ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ግልጽ እና አሳማኝ ማስረጃ መሆኑን እና በአፈጻጸም እየታዩ ያሉ ችግሮችን በመጠቆም ተገቢ ናቸዉ የተባሉ መፍትሄዎችን ለማካተት ሞክሯል፡፡

ቁልፍ ቃላት፡- ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ፣ የማስረዳት ሸክም፣ እንደ ንጹህ የመቆጠር መብት፣ ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ ማስረዳት፣ ግልጽ እና አሳማኝ ማስረጃ

---

* LLB, LLM በአብክመ የፍትህ ባለሙያዎች ማሰልጠኛ እና የህግ ምርምር ኢንስቲትዩት አሰልጣኝ እና ተመራማሪ፡፡ ጊዜያችሁን፣ የተለያዩ ጽሁፎችን እንዲሁም እዉቀታችሁን ሳትሰስቱ ላጋራችሁኝ ሁሉ ምስጋናዬ እጅግ የላቀ ነዉ፡፡ በYimamlaw@gmail.com ኢሜል አድራሻዬ ገንቢ አስተያየት ብታደርሱኝ በደስታ እቀበላለሁ፡፡

1. መግቢያ

ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ማለት በክርክር ሂደቱ ዉስጥ ሊረጋገጥ የታሰበዉ ፍሬ-ነገር በህጉ መሰረት ምን ያህል ተረጋግጧል ወይም አልተረጋገጠም የሚለዉን የምናዉቅበት ሚዛን ነዉ፡፡[1] ይህ ሚዛን በወንጀል ፍትህ አስተዳደር ስርዓቱ ዉስጥ ፍትሀዊነትን ለማስፈን፣ ንጹሀንን ለመጠበቅ እና ስህተቶችን ለመቀነስ ሚናዉ የጎላ ነዉ፡፡

የወንጀል ክርክሮች ወደ ፍርድ ቤት ከመጡ በኋላ ለክርክር ምክንያት የሆነዉን ፍሬ ጉዳይ እልባት ለመስጠት ማስረጃዎች የማይተካ አስተዋጽዖ አላቸዉ፡፡ የማስረጃዎች አግባብነት፣ ተቀባይነት እና ተአማኒነት እንደተጠበቀ ሆኖ ፍርድ ቤቱ በያዘዉ ጉዳይ ላይ ትክክለኛ እና ፍትሀዊ ዉሳኔ ሰጥቷል የሚባለዉ ከጉዳዩ ጋር በተያያዘ የቀረቡት ማስረጃዎች ለክርክር ምክንያት የሆነዉን ፍሬ ጉዳይ በምን ያህል ደረጃ ሲያስረዱ ነዉ? የሚለዉ በግልጽ ሲቀመጥ እና መመዘኛዉም ፍትሀዊነትን የሚያሰፍን፣ ንጹሀንን የሚጠብቅ እንዲሁም ስህተቶችን የሚቀንስ ሲሆን ነዉ፡፡

ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ በኢትዮጵያ የወንጀል ፍትህ ስርዓት ዉስጥ በግልጽ ተቀምጦ አናገኘዉም፡፡ በዚህም የተነሳ ፍርድ ቤቶቻችን ወጥ የሆነ የአመዛዘን ስርዓት የላቸዉም፡፡ ይህ ደግሞ በጠቅላላ የወንጀል ፍትህ ስርዓቱም ሆነ በተከራካሪ ወገኖች ላይ የሚያመጣዉ ጉዳት ቀላል አይሆንም፡፡

ስለሆነም የዚህ ጽሁፍ ዓላማ የኢፌድሪ ህገ መንግስት፣ የኢትዮጵያ የወንጀል ስነ-ስርዓት ህግ፣ ረቂቁን የወንጀል ስነ-ስርዓት ህግ፣ የኢፌድሪ የወንጀል ፍትህ ፖሊሲ፣ የተለያዩ ዓለም አቀፍ ስምምነቶችን እና ጽሁፎችን በመዳሰስ በኢትዮጵያ የወንጀል ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ የትኛዉ ነዉ የሚለዉን መጠቆም እና በተግባር ፍርድ ቤቶቻችን ማስረጃዎችን እየመዘኑበት ያለዉን ደረጃ መዳሰስ ነዉ፡፡

የዚህ ጽሁፍ የመጀመሪያዉ ክፍል ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ምንነት እና ጽንስ-ሀሳብ፣ የትኛዉ የማስረዳት ደረጃ የተሻለ ነዉ የሚሉትን እና ወጥ የሆነ የማስረዳት ደረጃን አስፈላጊነት የተዳሰሰበት ነዉ፡፡ ሁለተኛዉ ክፍል ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃዎችን እና የእነዚሁ የማስረዳት ደረጃዎች የጀርባ አጥንት የሆነዉን ነጻ ሆኖ የመገመት መብትን ዘርዘር ባለ ሁኔታ

[1] Clermont, Kevin M. Standard of Proof in Japan and the United States, Cornell Law School Working Paper series, Paper 5 (2003) <http://15r.nellco.ors/cornell/clsops/papers/5>

የታየበት ነዉ፡፡ ሶስተኛዉ ክፍል ደግሞ በወንጀል ጉዳይ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ በኢትዮጵያ ህግ ምን እንደሚመስል ለመጠቆም የተሞከረበት ሲሆን የመጨረሻዉ እና አራተኛዉ ክፍል ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ተግባራዊ አፈጻጸም በአማራ ክልል ምን እንደሚመስል ተዳሶበታል፡፡ በመጨረሻም በኢትዮጵያ የወንጀል ስነ-ስርዓት ህግ አንቀጽ 141 ስር "በቂ ማስረጃ" በሚል የተቀመጠዉ ግልጽ እና አሳማኝ በሆነ ሁኔታ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃን የሚያመላክት እንደሆነ በማጠቃለያነት ተቀምጧል፡፡

1.1. ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ምንነት እና ጽንሰ-ሀሳብ

አንድ ግለሰብ በወንጀል ተጠርጥሮ ክስ ከተመሰረተበት የተከሳሽን የወንጀል ድርጊት ያስረዳሉ ተብለዉ የሚታሰቡ ማስረጃዎች ቀርበዉ ከተመዘኑ በኋላ እንደማስረጃዎቹ የማስረዳት ብቃት ተጠርጣሪዉ ላይ ተገቢ ነዉ ያለዉን ዉሳኔ ፍርድ ቤት ያስተላልፋል፡፡ ፍርድ ቤትም የቀረበለትን ማስረጃ ሲመዝን ሊረጋገጥ የታሰበዉን ፍሬ-ነገር በተገቢዉ ሁኔታ አስረድቷል ወይስ አላስረዳም የሚለዉን በትኩረት የሚያይ ይሆናል፡፡ የቀረበዉን ማስረጃ ሊረጋገጥ ከታሰበዉ ፍሬ-ነገር አንጻር ማገናዘብ እና መመርመር ጥንቃቄ የሚሻ ጉዳይ ነዉ፡፡

በክርክር ሂደት ዉስጥ ሊረጋገጥ የታሰበዉ ፍሬ-ነገር በህጉ መሰረት ምን ያህል ተረጋግጧል ወይም አልተረጋገጠም የሚለዉን የምናዉቅበት ሚዛን ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ (Standard of proof) ይባላል፡፡[2] ስለሆነም ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ማለት የማስረዳት ሸክም ያለበት ተከራካሪ ወገን የክርክሩን ፍሬ-ነገር ያስረዳበትን ዳራ ማሳያ ነዉ፡፡[3]

የብዙ አገራት የወንጀል ህጎች በክርክር የተያዘዉ ጉዳይ በበቂ ሁኔታ ሲረጋገጥ ዉሳኔ ማረፍ እንዳለበት ከመግለጽ ዉጪ ጥፋተኝነትን የማስረዳት መመዘኛዎችን በግልጽ ከመተርጎም የተቆጠቡ ናቸዉ፡፡[4] ይህ ማለት ጥፋተኝነትን የማስረዳት መመዘኛ ዓይነትን ከመወሰን በመለስ ያለዉ ጉዳይ ለህግ ተርጓሚዉ አካል የተተወ ይመስላል፡፡

---

[2] ዝኒ ከማሁ
[3] Bryan A Garner, eds, Black law dictionary 8th edition (St, Paul, Thomson west, 2004)
[4] Christian Diesen, Beyond Reasonable Doubt Standard of Proof and Evaluation of Evidence in Criminal Cases, Stockholm Institute for Scandianvian Law 1957-2009, p.170. < http://www.scandinavianlaw.se/pdf/40-7.pdf >

ሊረጋገጡ የተፈለጉትን ፍሬ-ነገሮች በተገቢዉ ማስረጃ ፍርድ ቤትን የማሳመን ሀላፊነት የተጣለዉ የማስረዳት ሸክም በህግ የተጣለበት ተከራካሪ ወገን ላይ ነዉ፡፡[5] የማስረዳት ሸክም የሚለዉ ሀረግ ሁለት የተለያዩ ግዴታዎችን ያቀፈ ነዉ፡፡ አንደኛዉ የማስረዳት ሸክም ወይም ማስረጃ የማቅረብ ሸክም ሲሆን ሁለተኛዉ የማሳመን ሸክም ነዉ፡፡ ማስረጃ የማቅረብ ሸክም ክሱ በተጀመረ ጊዜ በክሱ ዉስጥ የሚነሱትን የተለያዩ ጭብጦች ለማስረዳት በህጉ መሰረት በቅድሚያ ማስረጃ ማቅረብ ያለበትን ተከራካሪ ወገን አመላካች ነዉ፡፡[6]

በእርግጥ ማስረጃ የማቅረብ ግዴታ የተጣለበት ተከራካሪ ወገን ባቀረበዉ ማስረጃ መሰረት ፍርድ ቤቱን ማሳመን ይኖርበታል፡፡ ሆኖም ግን ማስረጃ የማቅረብ ሸክም ከማሳመን ሸክም ከሚለይባቸዉ ምክንያቶች ዉስጥ ዋነኛዉ ማስረጃ የማቅረብ ሸክም ከአንዱ ወደ ሌላዉ የሚተላለፍ መሆኑ ነዉ፡፡ የማሳመን ሸክም የሚባለዉ ፍርድ ቤቱን በቀረበዉ ማስረጃ ክርክር ያስነሳዉ እዉቅ ነገር እዉነት መሆኑን እንዲቀበል ይበልጥ አሳማኝ ማስረጃ በማቅረብ ፍርድ ቤቱ ማስረጃዉን እንዲያምን ማድረግ ነዉ፡፡[7]

ለክርክር የቀረበዉን ፍሬ ጉዳይ ማስረጃዉ አስረድቷል ወይም አላስረዳም ለማለት የሆነ መለኪያ ወይም ደረጃ ማበጀት የሚያስፈልግ ሲሆን ደረጃዉን ያሟላ ጉዳዩን በበቂ ሁኔታ አስረድቷል ሲባል ደረጃዉን ያላሟላ ደግሞ አላስረዳም ለማለት ደረጃዉን ቀድሞ መወሰን ተገቢም ፍትሀዊም ነዉ፡፡[8]

ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ በሚመለከት በህግ የሚወሰደዉ አቋም እንደየአገሩ የህግ ስርዓት እና እንደየጉዳዩ አይነት ይለያያል፡፡ የአንግሎ አሜሪካን (Common Law) የህግ ስርዓት ተከታይ አገሮች ማስረጃን አስረድቷል የሚሉበት ደረጃ ከአህጉራዊዉ አዉሮፓ (Civil Law) የህግ ስርዓት ተከታይ አገሮች ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ የሚለይ ነዉ፡፡[9]

የአንግሎ አሜሪካን የህግ ስርዓት ተከታይ አገሮች ሦስት አይነት ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ሲኖራቸዉ ይኸዉም፡-

---

[5] የኢፌድሪ የማስረጃ ህግ (ሁለተኛ ረቂቅ) ማብራሪያ፣ በፍትህ እና የህግ ስርዓት ኢንስቲትዩት የተዘጋጀ፣ ነሀሴ 1996 ዓ.ም (አዲስ አበባ)፣ ገጽ 13
[6] ዝኒ ከማሁ ገጽ 14
[7] ዝኒ ከማሁ
[8] ዝኒ ከማሁ
[9] Jon O. Newman, Beyoned Reasonable Doubt, Newyork University Law Review, Nove 1993, Volume 68, No 5 , p.4. < https://www.law.nyu.edu/sites/default/files/ECM_PRO_059253.pdf >

1. ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ (Beyond reasonable doubt standard) ሙሉ ለሙሉ የወንጀል ጉዳዮችን ብቻ ለመመዘን የሚያገለግል ሲሆን፤
2. ግልጽ እና አሳማኝ በሆነ ሁኔታ ሀላፊነትን የማስረዳት ደረጃ (Clear and convincing evidence standard) ከበድ ላሉ እና የተወሰኑ የፍትሀብሄር ጉዳዮችን ለመመዘን ያገለግላል፤
3. በተሻለ ሁኔታ በማሳመን ሀላፊነትን የማስረዳት ደረጃ (Preponderance of evidence standard) ለብዙዎቹ የፍትሀብሄር ጉዳዮች መመዘኛነት የሚያገለግል ነዉ፡፡

ሀገራት የህግ ስርዓታቸዉ እያደገ እና እየዘመነ በሄደ ቁጥር ለእዉነት የቀረቡ እና ስህተታቸዉ በጣም የቀነሱ የማስረጃ ዓይነቶችን በወንጀል ምርመራ ጊዜ ይጠቀማሉ፡፡ ይህ ማለት ደግሞ የሚጠቀሙት ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ በዚያዉ ልክ ከፍ ይላል ማለት ነዉ፡፡[10]

1.2. በወንጀል ህግ የትኛዉ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ የተሻለ ነዉ?

ይህን ጥያቄ ለመመለስ ማጠንጠኛ ነጥብ መሆን ያለበት አጥፊዎችን ጥፋተኛ ለማለት እና ንጹሀኖችን ነጻ ለማዉጣት የትኛዉ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ይበልጥ ትክክል (accurate) ነዉ የሚለዉ ነዉ፡፡ የትኛዉም ስርዓት ፍጹም አይደለም፡፡ ነገር ግን ወደ ፍጹም የተጠጋዉ መለኪያ የተሻለ ተመራጭ ይሆናል፡፡[11] ስለሆነም ምንም እንኳን ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ተደረገ የተባለዉን ወንጀል ለማሳመን በሚቀርቡ ማስረጃዎች ላይ የተንጠለጠለ ቢሆንም የተጠርጣሪን ነጻ ሆኖ የመገመት ወይም የመታሰብ መብትን ሳይጥስ ንጹሀኖች ያለአግባብ ወደ ወንጀል ክርክሩ ገብተዉ በተሳሳተ የጥፋተኝነት ዉሳኔ ተጎጅ እንዳይሆኑ ይበልጥ ጥበቃ የሚያደርግ እና ትክክለኛ ወንጀል ፈጻሚዎችም ያለአግባብ ከፍትህ እንዳያመልጡ የሚያደርግ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ የተሻለ ነዉ፡፡

1.3. ወጥ የሆነ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ለምን አስፈለገ?

ጥፋተኝነት የሚገመት ሳይሆን የሚረጋገጥ መሆን አለበት፡፡ አንድ ተጠርጣሪ ጥፋተኝነቱም ሆነ ነጻነቱ በፍትህ አደባባይ የጉዳዩን ፍሬ-ነገር በሚያስረዱ ማስረጃዎች እንዲረጋገጥ ማድረግ የዘመናዊ ፍትህ ስርዓት መገለጫ ነዉ፡፡ የተጠርጣሪዉን ነጻ ሆኖ የመገመት ወይም የመታሰብ

---

[10] ዝኒ ከማሁ

[11] Thomas Christopher Rider, What is the most useful standard of proof in Criminal Law, pragmatism Tomorrow 2013, Issue1, No 9, p.1. < https://www.pragmatismtomorrow.org/downloads/Essay009-RiderTC.pdf >

መብትን መርህ አድርጎ ንጹሀኖችን የሚጠብቅ እና አጥፊዎችን ለጠቅላላ ማህበረሰቡ ጥቅም ሲባል የሚቀጣ ስርዓት ማበጀት የየሀገራት ድርሻም ግዴታም ነዉ፡፡ እንደየጉዳዮቹ ባህሪ (ወንጀል/ፍትሐብሄር) አጥፊዎችን ወይም ሀላፊዎችን የምንለይበት ደረጃ መኖሩ የግድ ሲሆን ደረጃዉም ወጥ መሆን ይጠበቅበታል፡፡

ህግ ከመነሻዉ ፍትሀዊ መሆን አለበት፡፡ ወጥነት ሳይኖር ፍትሀዊነትን ልንጠብቅ አንችልም፡፡ ስለሆነም ወጥነት ከተጓደለ የፍትሀዊነት ጥያቄ መነሳቱ አይቀሬ ነዉ፡፡ ወጥነት የጥሩ ህግ ስርዓት መገለጫ ነዉ፡፡ ወጥ የሆነ ህግ ወይም ስርዓት አለ ማለት ይህንኑ ተከትሎ ወጥ የሆነ የዉሳኔ አሰጣጥ ስርዓት ይኖራል ማለት ነዉ፡፡ ይህ ደግሞ ህግን አክባሪ ማህበረሰብ እንዲፈጠር የራሱ የሆነ አስተዋጽዖ ይኖረዋል፡፡ የየትኛዉም አገር የህግ ስርዓት የመጨረሻ ግቡ በህግ የበላይነት የሚያምን እና ህግን አክባሪ ማህበረሰብ መፍጠር ነዉ፡፡[12] ስለሆነም ይህንን ትልቅ ግብ ለማሳካት ወጥ የሆነ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ መኖር የራሱ ድርሻ ይኖረዋል፡፡ ስለሆነም በአንድ አገር ወጥ የሆነ የወንጀል ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ መኖር ከላይ የተጠቀሱት ጥቅሞች እንዲኖሩት ያስችላል፡፡

2. የወንጀል ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃዎች

ምንም እንኳን የአገራት የማህበረሰብ እድገት ደረጃ፣ የወንጀል ምርመራ አቅም፣ የአገራት የኢኮኖሚ አቅም፣ የህግ ባለሙያዎች የዕዉቀት ደረጃ፣ የአገራት የህግ ስርዓትና እድገት እንዲሁም መሰል ጉዳዮች ለምንመርጠዉ የወንጀል ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ መሰረታዊ ጉዳዮች ቢሆኑም የወንጀል ጥፋተኝነትን ለማስረዳት ሁለት እዉቅ እና ትልልቅ ደረጃዎች አሉን፡፡ ይኸዉም የአንግሎ አሜሪካ የህግ ስርዓት ተከታይ አገሮች በወንጀል ጉዳይ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ "ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ" ማስረዳት ሲሆን የአህጉራዊዉ አዉሮፓ የህግ ስርዓት ተከታይ አገሮች የወንጀል ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ደግሞ ግልጽ እና አሳማኝ በሆነ መንገድ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ነዉ፡፡

2.1. ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ

ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ እንደአሁኑ የወንጀል ፍትህ ስርዓቱ ዓምድ ከመሆኑ በፊት በ12ኛዉ ክፍለ ዘመን በእንግሊዝ አገር መሰረቱን እንደጣለ ይነገራል፡፡[13]

[12] ዝኒ ከማሁ፣ ገጽ 2
[13] ዝኒ ከማሁ፣ ገጽ 199

ከ16ኛው ክፍለ ዘመን በፊት ጁሪዎች በዋናነት የሰዉ እና ሌሎች ማስረጃዎችን መሰረት አድርገዉ ሳይሆን ራሳቸዉ ጉዳዩን በተረዱት፣ ባወቁት እና በዙሪያቸዉ ያለን እዉነታ መሰረት አድርገዉ የዉሳኔ ሀሳብ ያቀርቡ ነበር። ከ16ኛዉ ክፍለ ዘመን በኋላ የሰዉ እና ሌሎች ማስረጃዎች ለወንጀል ፍትህ ስርዓቱ ዋነኛ አስረጅ ሆነዉ ብቅ አሉ፡፡[14] ስለሆነም ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ይበልጥ ትኩረት እያገኘ መጥቶ አሁን ያለዉን ቅርጽ ይዟል። ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ መነሻዉ እና እድገቱ እንግሊዝ፣ አሜሪካ ወይስ ሁለቱም አገራት ናቸዉ የሚለዉ የጸሀፊዎች ክርክር እንደተጠበቀ ሆኖ በ19ኛዉ መቶ ክፍለ ዘመን አጋማሽ በሰፊዉ ተቀባይነትን ያገኘ የወንጀል ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ለመሆን በቅቷል፡፡

ምክንያታዊ ጥርጣሬን ለመተርጎም በአንዳንድ የህግ ሊህቃን የተሞከረ ቢሆንም ከመነሻዉ ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ መተርጎም አለበት በሚሉ እና ትርጉም አያስፈልገዉም በሚሉት መካከል ያለዉ ክርክር እና የመከራከሪያ ምክንያት የብዙ ህግ ባለሙያዎችን ቀልብ እየሳበ መጥቷል፡፡[15]

ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ መተርጎሙ አንዱን ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ከሌላኛዉ ለመለየት ከማስቻሉም በላይ የአንግሎ አሜሪካን የህግ ስርዓት አገራት ጁረሮች የህግ እዉቀት የሌላቸዉ ግለሰቦች ከመሆናቸዉ አንጻር እንደፈለጉ የራሳቸዉን ትርጉም እየፈጠሩ ያልተገባ መመዘኛ እንዳይጠቀሙ ይረዳል ብለዉ የሚያምኑ የህግ ሙህራን እንዳሉ ሁሉ በተቃራኒዉ ደግሞ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃዉ ሲተረጎም የምንጠቀማቸዉ ቃላቶች በተፈጥሯቸዉ አሻሚ እና ተተንትነዉ የማያልቁ በመሆናቸዉ ጁረሮችን ማደናገር ስለሚሆን አለመተርጎሙ የተሻለ ነዉ የሚሉም አሉ፡፡[16]

ምክንያታዊ ጥርጣሬ ትርጉም ሊኖረዉ ይገባል ብለዉ የሚያስቡ የህግ ምሁራን ምክንያታዊ ጥርጣሬ ማለት አንድ ምክንያታዊ እና ጠንቃቃ ሰዉ በህይወቱ ለመወሰን ፈርቶ ያቆማቸዉን ከባድ እና በጣም አስፈላጊ ኩነቶች ተገቢነት ባለዉ ማስረጃ አስደግፎ የሚደርስበት ድምዳሜ ማለት ነዉ ብለዉ ሲተረጉሙት፡-

---

[14] Thomas V. Mulrine, Reasonable Doubt: How in the World Is It Defined,online, American University International Law Review,Volume 12, issue 1, 1997, p.197.< https://digitalcommons.wcl.american.edu/auilr >

[15] ዝኒ ከማሁ፣ ገጽ 199

[16] ዝኒ ከማሁ፣ ገጽ 210

Reasonable doubt' is such a doubt as would cause a reasonable and prudent person, in one of the graver and more important transactions of life, to pause and hesitate before taking the represented facts as true and relying and acting thereon.[17]

ሌሎቹ ደግሞ በተቀራረበ አገላለጽ ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ ማለት አንድ ምክንያታዊ ሰዉ ለራሱ አስፈላጊ ነዉ ባለዉ ጉዳይ በበቂ ምክንያት አምኖበት ከመወሰን ወደ ኋላ የማይለዉ ማለት ነዉ ይላሉ፡፡

Beyond reasonable doubt has been explained to mean proof of such a convincing character that a reasonable person would not hesitate to act upon it in the most important of his or her own affairs.[18]

ጀስቲስ ጊንስበርግ (Justice Ginsburg) የተባለች ጸሀፊ በበኩሏ ምክንያታዊ ጥርጣሬ ትርጉም ሊኖረዉ እንደሚገባ ተስማምታ ነገር ግን ስንተረጉም አሻሚ በሆኑ እንደ "በህይወትህ አስፈላጊ የሆኑ ዉሳኔዎች" (important transactions of life)፣ "**ለመወሰን መወላወል**" (hesitation to act) እና መሰል ቃላቶች ጁሪዎች እንዲደናገሩ ከማድረግ ይልቅ ግልጽ እና ቀጥተኛ የሆነ ትርጉም መኖር አለበት በሚል እሳቤ ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ ማስረዳት ማለት ተጠርጣሪዉ ጥፋተኛ ስለመሆኑ በእርግጠኝነት ማመን መቻል ነዉ (proof beyond a reasonable doubt is proof that leaves you firmly convinced of the defendant's guilt.)[19] ስትል ትገልጻዋለች፡፡

ስለሆነም ዐቃቤ ህግ ወደ ፍርድ ቤት ይዞት የቀረበዉን ጉዳይ ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ ማስረዳት አለበት ሲባል ይዟቸዉ የቀረባቸዉ ማስረጃዎች ተከሳሹ ድርጊቱን መፈጸሙን ወደ ፍጹምነት በተጠጋ ሁኔታ ማረጋገጥ አለበት ማለት ነዉ፡፡ ፍርድ ቤቱ ተጠርጣሪዉ ጥፋተኛ ስለመሆኑ ጥርጣሬ ስላለዉ ብቻ ተጠርጣሪዉ ነጻ ይሆናል ማለት አይደለም፡፡ ጥርጣሬዉ ከስሜት፣ ከግለሰባዊነት እና ጉዳይ ተኮር ከመሆን የጸዳ እና ምክንያታዊ መሆን ይጠበቅበታል፡፡

ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ ማለት ጥርጣሬ አልባ ማለት አይደለም (Beyond reasonable doubt doesn't mean that beyond the shadow of doubt) የሰዉ ልጆች በዚህ አለም ላይ ሲኖሩ እርግጠኛ

[17] Bobby Greene, Reasonable Doubt: Is it defined by whatever is at the Top of the Google Page? Online, The John Marshall Law Review, Volume 50, issue 4, Summer 2017, p.937. <https://repository.jmls.edu/lawreview >

[18] William Twining and Alex Stein, eds, *Evidence and Proof* (New York: New York University Press, 1992) cambrige Journal , volume 52, issue 2, 1993, p. 346 . <https://doi.org/10.1017/S0008197300095350 >

[19] Thomas Christopher Rider ከላይ የግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 11፣ ገጽ 209

ሆነዉ የማያዉቋቸዉ ነገሮች ከሚያዉቋቸዉ በቁጥር እጅጉን የላቁ ናቸዉ፡፡ ስለሆነም የትኛዉም የወንጀል ህግ ተከራካሪ ወገኖች ጥርጣሬ አልባ በሆነ መንገድ የወንጀልን ጉዳይ እንዲያስረዱ አይጠበቅም፡፡ በሌላ በኩል ደግሞ ከወንጀል ጉዳዮች ተፈጥሯዊ ባህሪ እና እንደ ንጹህ የመቆጠር መብት አንጻር በቀላሉ ወንጀለኛ (Probably Guilty) የሚያደርግ መለኪያም መጠቀም እንደሌለብንም እሙን ነዉ፡፡[20]

በወንጀል ፍትህ አስተዳደር ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ መሰረት ፍርድ ቤቶች በተጠርጣሪዎች እጣ ፈንታ ከመወሰናቸዉ በፊት ለሁለት ጥያቄዎች ምላሽ ሊኖራቸዉ ይገባል፡፡[21]

- የመጀመሪያዉ ተከሳሹ ጥፋተኛ ነዉን? የሚለዉ ሲሆን
- ሁለተኛዉ ደግሞ ጥፋተኛ ከሆነ ምን ያህል እርግጠኛ ነን? ጥፋተኝነቱ ከምንከተለዉ የማስረዳት ደረጃ አንጻር ተረጋግጧልን? የሚሉት ናቸዉ፡፡

ፕሮፌሰር በርበራ ጀ ሻፒሮ የተባለች ጸሀፊ “Reasonable doubt and probable cause” በተባለ መጽሀፏ ሁለት መሰረታዊ ጉዳዮችን መረዳት እንዳለብን ትገልጻለች፡፡ ይኸዉም የሰዉ ልጅ ነገሮችን የሚለይበት ሁለት የእዉቀት ክፍል ያለዉ መሆኑን እና የመጀመሪያዉ ሂሳባዊ ቀመር ሲሆን በቀላሉ ፍጹም እርግጠኛ የምንሆንበት የእዉቀት ዘርፍ እንደሆነና ሁለተኛዉ ደግሞ በተሞክሮ ወይም በልምድ የምናገኘዉ እዉቀት በመሆኑ እንደ ሂሳብ ቀመር አንድ ሲደመር አንድ እኩል ይሆናል ሁለት (1+1=2) ብለን ፍጹም እርግጠኛ መሆን ስለማንችል ወደዚህ እርግጠኝነት የቀረበ ሞራላዊ እርግጠኝነትን (Moral certainity) መጠቀም እንዳለብን ትጠቁማለች፡፡ ስለሆነም ፍርድ ቤቶች ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ሲለኩ ሞራላዊ እርግጠኝነት መሰረታዊ ጉዳይ መሆን እንዳለበትም ትነግረናለች፡፡[22]

ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ዳኞች ሞራላዊ እርግጠኝነት ላይ እንዲደርሱ የሚያደርግ ነዉ፡፡ ሞራላዊ እርግጠኝነት በሂሳብ ቀመር መድረስ ያልቻልነዉን እርግጠኝነት የምናይበት ከፍተኛዉ የእርግጠኝነት ልኬት ነዉ፡፡ ምክንያታዊ ጥርጣሬ

---

[20] Presumption of innocence, Burden of proof (in case without an affirmative defense), proof beyond reasonable doubt, P. 2 < https://lawofselfdefense.com/jury-instruction/ny>

[21] Yali corea-levy, making sense of reasonable doubt: Understanding certainty, doubt and Rule based Bias Filtering, American University Criminal Law Brief, Volume 8, Article 4, Issue 1, (2012) p.1. https://works.bepress.com› yali corealvy>

[22] Thomas Christopher Rider ከላይ የግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 11፣ ገጽ 202

ከእርግጠኝነት ስሜት ጋር በእጅጉ የተቆራኘ ነዉ፡፡ ይህ ስሜት ሁላችንም ጋር አለ፡፡ የእርግጠኝነት ስሜቱ መነሻ ደግሞ በቂ መሰረት ያለዉ ምክንያታዊነት ነዉ፡፡[23]

ስለሆነም ጥርጣሬዉን ምክንያታዊ ለማለት የሚከተሉት መስፈርቶች መሟላት አለባቸዉ፡፡[24]

1. ጥርጣሬዉ በአመክንዮ የተደገፈ መሆን አለበት (It is rational, i.e. it can be logically justified) ከአስረጅነት ሚዛኑ ስያሜ ብንነሳ እንኳን ጥርጣሬያችን ምክንያታዊ ሊሆን እንደሚገባ በቀላሉ ለመረዳት እንችላለን፡፡ ጥርጣሬዉ ተራ ጥርጣሬ ሊሆን አይገባም፤ ጥርጣሬዉ ሊረጋገጥ ከተፈለገዉ ፍሬ-ነገር ጋር ያለዉ ቁርኝት በአግባቡ መፈተሽ አለበት፡፡ በአሳማኝ ምክንያት የተረጋገጠ ጥርጣሬ እንዲሆንም ይጠበቃል፡፡
2. ተጨባጭ የሆነ ጥርጣሬ (It is concrete, i.e. it is found on the facts of the case) ጥርጣሬዉ በርግጥም እንዲረጋገጥ ከተፈለገዉ ፍሬ-ነገር የተገኘ ተጨባጭ የሆነ ጥርጣሬ መሆን አለበት፡፡ ለክርክር ምክንያት ከሆነዉ ፍሬ-ነገር ዉጪ ወይም ለክርክር ምክንያት ከሆነዉ ፍሬ-ነገር ጋር የማይገናኙ ጉዳዮችን ወይም ማስረጃዎችን እየመዘዝን ለጥርጣሬ ምክንያት መፍጠር አይቻልም፡፡
3. ጥርጣሬዉ ከጉዳዩ ዳራ እና ተፈጥሯዊ ባህሪ ጋር ቁርኝት ሊኖረዉ ይገባል (It is relative i.e. the determination of reasonableness has been made with the scope and the nature of the case. (investigation requirement) ከወንጀሉ ተፈጥሯዊ ባህሪ ጋር ቁርኝት ያለዉ ጥርጣሬ የዚሁ የምክንያታዊ ጥርጣሬ አካል ተደርጎ ሊወሰድ ይችላል፡፡ ይኸዉም በመዝገብ በምርመራ ሂደት ዉስጥ ከምናየዉ የጉዳዩ ተፈጥሯዊ ባህሪ አንጻር የሚዳሰስ ነዉ፡፡ የማስረጃ አመዛዘናችንን ይበልጥ የምናጠራብት እና የንጹሀንን መቀጣት የምናስወግድበት ተቀዳሚ ስራ ነዉ፡፡ ከወንጀሉ ክብደት እና ቅለት፣ ከተከሳሹ ባህሪ፣ ከወንጀሉ አይነት እና ከወንጀሉ አፈጻጸም አንጻር የሚታይ ነዉ፡፡[25] ይህ ማለት በጉዳዮች መካከል የተለያየ የምዘና ልኬት እንጠቀማለን ማለት አይደለም፡፡ ኢ-ፍትሀዊ በሆነ መንገድ የሚወሰኑ ዉሳኔዎች ከቀላሎቹ ወንጀሎች ይልቅ ከባዶቹ ወንጀሎች ህመማቸዉ የከበደ ነዉ የሚል መነሻም የለዉም፡፡ መሰመር ያለበት ጉዳይ የትኛዉም ንጹህ ሰዉ ከወንጀል ቅጣት የተጠበቀ መሆን አለበት የሚለዉ ነዉ፡፡ ስለሆነም በመዝገብ ምርመራ ሂደት ያሉትን አንዳንድ ነጥቦች ፍርድ ቤቱ በጥልቀት መመልከቱ ለምንከተለዉ

[23] ዝኒ ከማሁ ገጽ 4
[24] Christian Diesen ከላይ የግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 4፣ ገጽ 170
[25] ዝኒ ከማሁ ገጽ 3

ጥፋተኝነትን የማስረዳት መመዘኛ በቂ እና የጠራ ማስረጃ እንድናገኝ የሚያስችለን በመሆኑ ይበል የሚያሰኝ ዘዴ ነዉ፡፡[26]

በወንጀል የፍትህ ስርዓት ተፈላጊዉ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ "ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ" ማስረዳት እንዲሆን ያስፈለገበት ምክንያት በወንጀል የተከሰሰ ሰዉ ድርጊቱን መፈጸሙ በሚገባ እስኪረጋገጥ ነጻ ሆኖ የመቆጠር መብት አለዉ የሚለዉን ትልቅ መብት ለመጠበቅ እንደሆነ መመዘኛዉን የሚጠቀሙ አገራት እንደ ምክንያት የሚያቀርቡት ነዉ፡፡

በሌላ በኩል በኮንትኔንታል የህግ ስርዓት (Civil law legal system) ተከታይ አገሮች በወንጀል እና በፍትሐብሄር ጉዳዮች መካካል ጥፋተኝነትን/ሀላፊነትን የማስረዳት ደረጃ ልዩነት አይታይም፡፡ ይህም ማለት የተፈለገዉ ፍሬ-ነገር መኖሩን ወይም አለመኖሩን ለማረጋገጥ የሚጠቀመዉ የማስረጃ ደረጃ ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይም በሆነ ከፍተኛ የማስረጃ ደረጃ ሳይሆን በተሻለ ደረጃ ያስረዳ በሚልም የወረደ መመዘኛም ዝቅ ሳይል ግልጽ እና አሳማኝ በሆነ ሁኔታ (Clear and convincing evidence standard of proof) ተፈላጊዉ ፍሬ-ነገር ስለመኖሩ ወይም አለመኖሩ ሊያስረዳ ይገባል በሚል የተቀረጸ ነዉ፡፡[27]

2.2. ግልጽ እና አሳማኝ በሆነ ሁኔታ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ

ግልጽ እና አሳማኝ ማስረጃን በተለያየ መንገድ ሲገለጽ ማየት የተለመደ ነዉ፡፡ ከእነዚህም ዉስጥ ግልጽ፣ የሚያረካ እና አሳማኝ፣ ግልጽ እና የሚያረካ፣ ግልጽ እና አሳማኝ፣ በጣም የሚያረካ፣ ጠንካራ እና አሳማኝ፣ ግልጽ፣ የማያጠራጥር እና አሳማኝ፣ የታወቀ እና የማያጠራጥር፣ መሰረታዊ ጥርጣሬ ስላለመኖሩ የማያሻማ እና በጥልቀት አስበን በየትኛዉም ምክንያታዊ ሰዉ አስተሳሰብ የማያወላዉል ጠንካራ ዉሳኔ ላይ የሚያደርሰን እና ወዘተ[28] እየተባለ ይገለጻል፡፡

---

[26] ዝኒ ከማሁ

[27] Adrian Keane and paul Mckeown, The Modern Law of Evidence, 9th Edition, Oxfored University press, Great Clarendon Street, Oxford United Kingdom, 2012, p.105. < https://global.oup.com/academic/product/the-modern-law-of-evidence-9780198811855 >

[28] Robin Meadow, Clear and Convincing Evidence: How Much Is Enough?, may 1999, p.116. <https://www.gmsr.com/wp-content/uploads/2016/06/Clear-and-Convincing-Evidence-How-Much-is-Enough.pdf >

Robin Meadow is a partner in the Beverly Hills law firm of Greines, Martin, Stein & Richland, which specializes in appellate practice. Mr. Meadow, who is a member of the California Academy of Appellate Lawyers, was cocounsel for the plaintiff in Mattco Forge, Inc. u Arthur Young & Co, (1997) 52 Cal.App.4th 820, 60 Cal.Rptr.2d 780, which unequivocally approved BAJI No. 2.62!s definition of clear and convincing evidence.

በወንጀል ጉዳይ ጥፋተኝነትን ከምናስረዳባቸዉ መለኪያዎች መካከል ግልጽና አሳማኝ በሆነ ሁኔታ ጥፋተኝነትን ማረጋገጥ አንዱ ነዉ፡፡ ግልጽና አሳማኝ በሆነ ሁኔታ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ በኮንትኔንታል የህግ ስርዓት ተከታይ ሀገራት ዋነኛዉ መመዘኛ ነዉ፡፡ ይሁንና ግልጽ እና አሳማኝ ማስረጃ ማለት ምን ማለት ነዉ? የሚለዉን ስንመለከት በተለያዩ ጊዜያት ወጥ ያልሆኑ እና የተለያዩ ትርጉሞች ተሰጥተዉ እናገኛለን፡፡

ከትርጉሞቹ መካከል የመጀመሪያዉ ግልጽና አሳማኝ ማስረጃ ማለት በአእምሯችን ጠንካራ እምነት እንድናሳድር የሚያደርገን ወይም በክርክር ሂደት ጥፋተኝነቱን በእዉነት የሚያረጋግጥ እንደሆነ የሚነግረን ነዉ፡፡ ስለሆነም ማስረጃዉ በጣም ግልጽ፣ ቀጥተኛ፣ በጥራቱ ሚዛን የሚደፋ እና ለክርክሩ መነሻ የሆነዉን ጉዳይ በግልጽ የሚያስረዳና የጥፋተኝነት ዉሳኔዉ ትክክል ነዉ የሚል ድምዳሜ ላይ የሚያደርሰን መሆን አለበት፡፡ ግልጽ እና አሳማኝ ማስረጃ ስንል የጥርጣሬ ወይም የጉዳዩን የመፈጸም እድልን መሰረት አድርጎ የሚለካ ሳይሆን የማስረጃዉን ግልጽነት እና አሳማኝነት ብቻ የሚታይበት እንደሆነ አድርጎ ሲተረጎምም ይታያል፡፡[29]

ሁለተኛዉ ትርጉም ደግሞ ግልጽ እና አሳማኝ ማስረጃ ማለት መሰረታዊ ጥርጣሬ ስላለመኖሩ የማያሻማ እና በጥልቀት አስበን በየትኛዉም ምክንያታዊ ሰዉ አስተሳሰብ የማያወላዉል ጠንካራ ዉሳኔ ላይ የሚያደርሰን መሆኑን የሚገልጽ ነዉ፡፡[30] ማስረጃዉ ግልጽ እና አሳማኝ ነዉ የሚባለዉ መሰረታዊ ወይም ጽኑ ጥርጣሬ ሳይኖር ትክክለኛ ዉሳኔ ላይ እንድንደርስ ካደረገን ነዉ፡፡[31] እዚህ ላይ የሚነሳዉ መሰረታዊ (ጠንካራ) ጥርጣሬ (substantial doubt) ማለት ምን ማለት ነዉ? የሚለዉ ሲሆን ይህም ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ የማስረዳት ደረጃ ጋር የተቀራረበ እና ለህግ ተርጓሚዎች አደናጋሪ አገላለጽ መሆኑ ነዉ፡፡

ግልጽ እና አሳማኝ ማስረጃ ማለት ከቀረበዉ ተቃራኒ ማስረጃ ጋር ሲወዳደር እንዲረጋገጥ የተፈለገዉ ጉዳይ የመፈጸሙን እድል የማሳመን አቅም ያለዉ ነዉ፡፡ እንዲህ አይነት ማስረጃ በተሻለ ሁኔታ በማሳመን ሀላፊነትን ከማስረዳት (Preponderance of evidence) ከፍ ያለ ሚዛን

---

[29]Burden of Proof-Clear and Convincing evidence (Approved 4/1988; Revised 8/2011) p.1. <https://www.njcourts.gov/attorneys/assets/civilcharges/1.19.pdf?cacheID=GCYZeg9 >

[30] Robin Meadow ከላይ የግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 28፣ ገጽ 117

[31] Whitney Durand, Clear and Convincing Evidence: A Broadly Applicable Standard of Proof, published in the Tennessee Trial Lawyer. Copy right 2005, p.1. <http://www.lawchatta.com/files/Clear%20and%20Convincing%20Evidence.pdf >

ያለዉ ነዉ፡፡[32] ፕሮፌሰር ማክቤን የተባሉ ምሁር ግልጽ እና አሳማኝ ማስረጃ ማለት ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ በማስረዳት እና በተሻለ ሁኔታ ማሳመን መካከል ያለ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ነዉ[33] ሲሉ ይተረጉሙታል፡፡ በሌላ በኩል ደግሞ ግልጽ እና አሳማኝ በሆነ ማስረጃ የማሳመን ደረጃ በተሻለ ሁኔታ ከማሳመን ይለቅ ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ ወደ ማስረዳት ደረጃ የተጠጋ ስርዓት ነዉ የሚሉም አሉ፡፡[34]

ግልጽ እና አሳማኝ በሆነ ሁኔታ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ የተለያየ ትርጉም የተሠጠዉ መሆኑን ከላይ አይተናል፡፡ ነገር ግን ብዙዎቹ ትርጉሞች ከሌሎች ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ጋር ተቀራራቢ አገላለጽን በመጠቀም ተተርጉመዉ የምናገኛቸዉ ናቸዉ፡፡ ይህ ደግሞ ለህግ ተርጓሚዎች ማደናገርን የሚፈጥር እና ከሌሎች የወንጀል ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ለመለየት አዳጋች ይሆናል፡፡ ስለሆነም ምንም እንኳ ትርጉሙ በሌሎች ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ላይ የተንጠለጠለ ቢሆንም ፕሮፌሰር ማክቤን የሰጡት ትርጉም ሚዛን የሚደፋ እንደሆነ ጸሀፊዉ ያምናል፡፡

2.3. ነጻ ሆኖ የመገመት ወይም የመታሰብ መብት

ነጻ ሆኖ የመገመት ወይም የመታሰብ መብት በወንጀል ፍትህ ስርዓት መሰረታዊ ከሚባሉ መርሆዎች ዉስጥ አንዱ ነዉ፡፡[35] ይህ መብት ክርስቶስ ከመወለዱ 350 (ሶስት መቶ ሀምሳ) ዓመት በፊት በሮማዉያን ህግ ዉስጥ ተካቶ እንደነበር *Corpus Juris Civilis* በተባለ የሮማዉያን የህግ ስብስብ ዉስጥ ተካቶ ይገኛል፡፡ የአሁኑን ነጻ ሆኖ የመገመት ወይም የመታሰብ መብት ለመጠበቅ ሲባል በጁስትንያን ህግ መሰረት ዐቃቤ ህግ አንድን የወንጀል ጉዳይ ጥያቄ በማያስነሳ እና በትክክል ክስና ማስረጃዉን የማስረዳት ሀለፊነት ነበረበት፡፡[36]

በአንግሎ አሜሪካን እና በኮንትኔታል የህግ ስርዓት ዉስጥ ነጻ ሆኖ የመገመት ወይም የመታሰብ መብት ታሪካዊ መነሻ እና እድገቱ የተለያየ ነዉ፡፡ የኮንትኔታል የህግ ስርዓት መነሻዉ ከብዙ በጥቂቱ ከጥንታዊ ሮማ ሲሆን ነጻ ሆኖ የመገመት ወይም የመታሰብ መብትንም

---

[32] ዝኒ ከማሁ

[33] McBaine, Burden of Proof Presumptions, University of California Law Review. 1954, volume 13, pp. 18-20 <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle>

[34] Robin Meadow ከላይ የግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 28፣ ገጽ 118

[35] Ferry de Jong and Leonie van Lent, The Presumption of Innocence as a Counterfactual Principle, online, Utrecht Law review, Volume 12, Issue 1, January 2016 p. 32. <http://doi.org/10.18352/ulr>

[36] Justinian Code, Book IV, Title 19, Clauses 23 and 25. George W. Hopper Law Library, College of Law, University of Wyoming. www.uwyo.edu/lawlib/blume-justinian/ajc-edition-1/book-4.html (24.4.2017)

የወሰዱት ከጥንታዊ ሮማ ህግ ነዉ፡፡ ከ1207 ዓ.ም በፊት የሮማዉያን ህግ ቦታዉን ለሀይማኖታዊ ህግ ለቆ ነበር፡፡ በዚህም ጊዜ በህግ፣ በማስረጃ እና በመርህ ከመመራት ይልቅ ጊላ ቀር፣ አደገኛ እና አሳማሚ በሆነ ነገር በመፈተን (trial by ordeal) ጥፋተኝነትን የማረጋገጥ ስርዓትን ይከተሉ ነበር፡፡ በ1207 ዓ.ም ይህ ሀይማኖታዊ ህግ በአለማዊ ህግ መልሶ እንዲተካ ከመደረጉም ባሻገር የወንጀል ክርክሮች በማስረጃ እና በመርህ እየተመሩ ጥፋተኝነት የሚገመት ሳይሆን የሚረጋገጥ እንዲሆን ተደርጓል፡፡[37]

የአንግሎ አሜሪካን (common law) የህግ ስርዓት የተወሰደዉ በመካካለኛዉ ዘመን (500-1500 A.D) መጀመሪያ አካባቢ ከእንግሊዝ እንደሆነ ይታወቃል፡፡ በዚህን ጊዜ የህግ ጉዳይ የሚመራዉም ሆነ ስልጣንን ጠቅልሎ የያዘዉ ንጉሱ ነበር፡፡ ነገር ግን ግዛቱን እያስፋፋ ሲሄድ የህግ መርሆዎችን እየተከተሉ አዳዲስ ክርክሮችን መፍትሄ እንዲሰጡ ስልጣኑን ለፍርድ ቤቶች ሰጠ፡፡ የአንግሎ አሜሪካን የህግ ስርዓት ትንሽ የማይባሉ ተሞክሮዎችን እና መርሆዎችን ከጥንታዊ ሮማ ህግ የወሰደ ቢሆንም ይበልጥ የህግ ስርዓቱ የዳበረዉ የቀደሙ ዉሳኔዎችን እንደ ህግ በመጠቀም እና በዳበረ ነገር ግን ያልተጻፈ ህግ መርሆዎችን መሰረት አድርጎ ነዉ፡፡[38] በአንግሎ አሜሪካን የህግ ስርዓት ታሪክ ነጻ ሆኖ የመገመት ወይም የመቆጠር መብትን በግልጽ በዉሳኔዉ ያሳየዉ በ1305 ዓ.ም የሞተዉ ጆሃንስ ሞናቸስ (Johannes Monachus) የተባለ ሀይማኖታዊ የህግ ባለሙያ ሲሆን ዊሊያም ብላክስቶን (William Blackstone) በ1758 ዓ.ም ባሳተመዉ እና የእንግሊዝ ህጎችን የሚተቹ ታዋቂ የጽሁፎቹ ስብስብ ዉስጥ ንጹሀንን መቅጣት የከፋዉ ኢ-ፍትሀዊነት መሆኑን በመግለጽ አንድ በወንጀል የተከሰሰ ሰዉ የተባለዉን ወንጀል ፈጽሟል ለማለት እርግጠኞች መሆን እንዳለብን ጽኑ ፍላጎቱ መሆኑን ጠቁሟል፡፡[39]

በ18ኛዉ ክፍለ ዘመን አጋማሽ ነጻ ሆኖ የመገመት ወይም የመታሰብ መብትን ማንሳት እየተለመደ መምጣቱ እንደተጠበቀ ሆኖ ተከላካይ ጠበቆች በክርክር ጥፋተኝነትን የማረጋገጥ አስፈላጊነት ጋር በማስተሳሰር ማንሳት የጀመሩበትም ጊዜ ነበር፡፡ ከዚያም ዳኞች በሂደት እየተቀበሉት እና እዉቅና እየሰጡት መጡ፡፡ በአንግሎ አሜሪካን እና በኮንትኔታል የህግ ስርዓት ነጻ ሆኖ የመገመት ወይም የመቆጠር መብት መነሻ እና እድገት የተለያየ ቢሆንም በ18ኛዉ

[37] Stumer A. The Presumption of Innocence – Evidential and Human Rights Perspectives. Oxford, Hart Publishing 2010, p. 2 <https://pdfs.semanticscholar.org/b153/07cb6c8016f6a617ce008bd9f679e5589ea2.pdf >

[38] The Robbins Collection. The Common Law and Civil Law Traditions. School of Law, University of California at Berkeley (24.4.2017)
<https://www.law.berkeley.edu/wpcontent/uploads/2017/11/CommonLawCivilLawTraditions.pdf>

[39] Justinian Code ከላይ የግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 36፣ ገጽ 4

ክፍለ ዘመን መጨረሻ በሁለቱም የህግ ስርዓቶች እዉቅናን ያገኘ ሲሆን አሁን ያለዉን ተቀባይነት ያገኘዉ ግን በ20ኛዉ ክፍለ ዘመን መሰረታዊ የሰብዓዊ መብቶች ፍልስፍና ብቅ ማለቱን ተከትሎ ነዉ፡፡[40]

ነጻ ሆኖ የመገመት ወይም የመታሰብ መብት ከመሰረታዊ የሰብዓዊ መብቶች ዉስጥ አንዱ ሲሆን ይኸዉም በተለያዩ ዓለም አቀፍ እና አህጉር አቀፍ የሰብዓዊ መብት ድንጋጌዎች፣ የቃል ኪዳን ሰነዶች እንዲሁም የጋራ ስምምነቶች ተካተዉ እናገኛቸዋለን፡፡ ከእነዚህም ዓለም አቀፍ ሰነዶች መካከል በ1940 ዓ.ም የወጣዉ የሰብዓዊ መብቶች ዓለም አቀፋዊ መግለጫ አንዱ ሲሆን በአንቀጽ 11(1) ስርም "በወንጀል የተከሰሰ ማንኛዉም ሰዉ ክሱ በይፋ በሚሰማበት ግልጽ ፍርድ ቤት በህግ መሰረት የመከላከል መብቱ ተጠብቆለት ጥፋተኛ መሆኑ እስኪረጋገጥ ድረስ እንደ ጥፋተኛ ያለመቆጠር መብት አለዉ፡፡" የሚል ነዉ፡፡ ተመሳሳይ በሚባል አገላለጽ 169 ሀገራት የፈረሙት እና ያጸደቁት የሲቪል እና ፖለቲካ መብቶች ዓለም አቀፍ ስምምነት አንቀጽ 14(2) በበኩሉ "ማንኛዉም በወንጀል ጥፋት የተከሰሰ ሰዉ በህጉ መሰረት ጥፋተኝነቱ እስከሚረጋገጥ ድረስ እንደ ንጹህ ሰዉ የመቆጠር መብት አለዉ" በማለት ይደነግጋል፡፡ ሌላዉ እና ሶስተኛዉ ሰነድ የአፍሪካ የሰዎችና የህዝቦች መብቶች ቻርተር ሲሆን "ስልጣን ባለዉ ፍርድ ቤት ወይም የፍርድ አካል ጥፋተኛ መሆኑ እስኪረጋገጥ ድረስ ጥፋተኛ ተደርጎ ያለመወሰድ መብት" መኖሩን አንቀጽ 7(1)(ለ) ይገልጻል፡፡

ነጻ ሆኖ የመገመት ወይም የመታሰብ መብት ያለ አድሎ ወይም በፍትሀዊነት ለመዳኘት አይነተኛ መርህ ነዉ፡፡ በፍትሀዊነት መዳኘት ደግሞ የህግ የበላይነትን ከምናረጋግጥባቸዉ መንገዶች አንዱ ነዉ፡፡ ስለሆነም ነጻ ሆኖ የመገመት ወይም የመታሰብ መብት የህግ የበላይነትን ለማስከበር ከፍ ያለ አስተዋጽዖ አለዉ፡፡[41]

ነጻ ሆኖ የመገመት ወይም የመታሰብ መብት በዓለም አቀፍ ሰነዶች፣ አህጉር አቀፍ ስምምነቶች እና በተለያዩ አገራት ህገ መንግስታትና ተጨማሪ ህጎች ስር እንዲካተት እና በተለይም ከሁለተኛዉ የዓለም ጦርነት በኋላ የተለየ ትኩረት እንዲሰጠዉ ያደረጉት የራሱ ምክንያቶች አሉ፡፡ ከእነዚህም ምክንያቶች መካከል ዋናዉ ንጹህነን መጠበቅ ነዉ፡፡ ይህ ማለት አንድ በወንጀል የተጠረጠረ ሰዉ ጥፋተኝነቱን ሊያስረዳ በሚችል ደረጃ እስካልተመሰከረበት ድረስ

[40] ዝኒ ከማሁ፣ ገጽ 5
[41] Lautenbach, G. The Concept of the Rule of Law and the European Court of Human Rights. Oxford, Oxford University Press 2013, p. 126. https://global.oup.com/academic/covers/pop-up/9780199671199

እንደ ነጻ ሰዉ ይገመታል ወይም ይታሰባል፡፡ ስለሆነም ነጻነቱ በህግ ግምት የሚወሰድበት እንጅ ተጠርጣሪዉ ማስረጃ አቅርቦ የሚያረጋግጠዉ አይደለም፡፡ በተቃራኒዉ አቃቤ ህግ ተጠርጣሪዉ ወንጀል ተግባር ላይ ስለመሳተፉ ጥፋተኝነቱን ሊያስረዳ በሚችል ደረጃ የማረጋገጥ ሃላፊነት አለበት፡፡ ተጠርጣሪ ወንጀሉን አለመፈጸሙ ሲረጋገጥ ብቻ ሳይሆን በእርግጥም ወንጀሉ በተጠርጣሪዉ ተፈጽሞ ነገር ግን በቂ ማስረጃ ባለመኖሩ ወይም አቃቤ ህግ በቂ ክርክር ሳያደርግ በመቅረቱ በሚፈጠረዉ ጥርጣሬ ተጠቃሚ መሆን ያለበት ተጠርጣሪዉ ነዉ፡፡[42]

ስለሆነም አቃቤ ህግ ይህንን "ነጻ ሆኖ የመገመት ወይም የመታሰብ መብት" ለማስተባበል ተከሳሹ የተከሰሰበትን ወንጀል የሚያቋቁሙ ነገሮችን ጥፋተኝነቱን ሊያስረዳ በሚችል ደረጃ ማስረዳት እና ተከሳሹ ጥፋተኛ መሆኑን ማሳመን ይጠበቅበታል፡፡ እንዲሁም በወንጀል ጉዳይ በማስረጃ ምዘና ወቅት በሚፈጸም ስህተት ምክንያት ወንጀሉን ያልፈጸመ ሰዉ በስህተት ወይም ባልተረጋገጠ ማስረጃ ምክንያት ጥፋተኛ እንዳይሆን መከላከል ነጻ ሆኖ የመገመት ተቀዳሚ አላማ ነዉ፡፡ በአንግሎ አሜሪካ የህግ ስርዓት መሰረት ወንጀል ያልፈጸመ እና ነጻ ሊሆን የሚገባዉ ሰዉ በስህተት ጥፋተኛ ማድረግ የሚያስከትለዉ ኪሳራ ጥፋተኛ ሊባል የነበረን ሰዉ በስህተት በነጻ ማሰናበት ከሚያስከትለዉ ኪሳራ ሲነጻጸር እጅግ የከፋ ተደርጎ ይወሰዳል፡፡[43]

የሲቪል እና ፖለቲካ መብቶች ዓለም አቀፍ ስምምነት አንቀጽ 14(2) ስር "ማንኛዉም በወንጀል ጥፋት የተከሰሰ ሰዉ በህጉ መሰረት ጥፋተኝነቱ እስከሚረጋገጥ ድረስ እንደ ንጹህ ሰዉ የመቆጠር መብት አለዉ" የሚለዉን መሰረታዊ የሰብዓዊ መብት ድንጋጌ የተባበሩት መንግስታት የሰብዓዊ መብት ኮሚቴ ትንታኔ ሰጥቶበት እናገኘዋለን፡፡ ይኸዉም ማንኛዉም በወንጀል ጥፋት የተከሰሰ ሰዉ ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ እስካልተረጋገጠበት ድረስ ነጻ ሆኖ ይቆጠራል ሲል ሙሁራዊ ትንታኔ ሰጥቷል፡፡[44]

> The presumption of innocence, which is fundamental to the protection of human rights, imposes on the prosecution the burden of proving the charge, guarantees that no guilt can be presumed until the charge has been proved beyond reasonable doubt …

[42] Pamela R. Ferguson, The presumption of innocence and its role in the criminal process. Criminal Law Forum 2016, pp 131-158 and PP 133-134

[43] Jon O. Newman ከላይ የግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 9፣ ገጽ 3

[44] UN Human Rights Committee (2007), General comment no. 32, Article 14, Right to equality before courts and tribunals and to fair trial, (23 August 2007, CCPR/C/GC/32), para. 30

በተባበሩት መንግስታት የሰብአዊ መብት ኮሚቴ ትንታኔ መሰረትም ነጻ ሆኖ የመገመት መብትን ይበልጥ ጥበቃ ለመስጠት የወንጀል ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ መሆን እንዳለበት በግልጽ ተቀምጧል፡፡ ነገር ግን የተባበሩት መንግስታት ሰብአዊ መብት ኮሚቴ ነጻ ሆኖ የመገመት መብት ላይ የሰጡት ትንታኔ አስገዳጅ ሳይሆን የህግ ሙህራን አስተያየት ተደርጎ መወሰድ ያለበት ነዉ፡፡ ስለሆነም ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃን እንደ መመዘኛ ለመዉሰድ ከአስተያየት የዘለለ በቂ የህግ ድጋፍ ሊኖረን ይገባል፡፡

ነጻ ሆኖ የመገመት ወይም የመታሰብ መብት ስነ-ስርዓታዊ መብት ሲሆን ይህ መብት ከትችት እና ከክርክር ነጻ ባይሆንም ብዙም አከራካሪ ያልሆኑ ሰብዓዊ መብቶች ከሚባሉት ዉስጥ የሚመደብ ነዉ፡፡ አሁን አሁን ጭራቸዉ የማይያዙ ወንጀሎች መበራከት፣ ክርክሩን በአንድ በኩል ከሚመራዉ አቃቤ ህግ ይልቅ ተጠርጣሪዎች ማስረጃዎችን የማግኘትም የማጥፋትም አቅም ያላቸዉ መሆን፣ ከትላልቅ ወንጀሎች ጀርባ የመንግስት ባለስልጣናት መኖር፣ አንዳንድ ወንጀሎች በባህሪያቸዉ አቃቤ ህግ በማስረጃ የማይደርስባቸዉ መሆናቸዉ እና እነዚሁ ወንጀሎች ህዝብን እና አገርን በእጅጉ የሚጎዱ ከመሆናቸዉ ጋር ተያይዞ ነጻ ሆኖ የመገመት ወይም የመታሰብ መብት ፈተናዎች እየተጋረጡበት ይገኛል፡፡ ስለሆነም አንዳንድ ወንጀሎች ተከሳሽ ነጻነቱን እንዲያረጋግጥ የማስረዳት ሸክም የሚጥሉም ጭምር እየሆኑ መጥተዋል፡፡[45]

ሌላኛዉ ችግር ነጻ ሆኖ የመገመት ወይም የመታሰብ መብት በሰብዓዊ መብት ሰነዶች በግልጽ ትርጉም አለመሰጠቱ ነዉ፡፡ በዚህም የተነሳ ይህ መብት ተፈጻሚ የሚሆነዉ በፍርድ ቤት ክርክር ጊዜ ብቻ እንደሆነ ተደርጎ በጠባቡ ሲተረጎም በሌላ በኩል ደግሞ ተጠርጣሪዉ ከፍርድ ቤት ክርክር በፊት መታሰሩ የማይቀር ከሆነ እና ከፍርድ ቤት ክርክር በኋላ ተጠርጣሪዉ በተለያየ ምክንያት የሚለቀቅ ከሆነ ነጻ ሆኖ የመገመት ወይም የመታሰብ መብት እንዳለዉ ተደርጎ በሰፊዉ ይተረጎማል፡፡[46] በእርግጥ ይህ መብት ተለጥጦ መተርጎሙ የተደነገገበትን

---

[45] የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ የወንጀል ፍትህ ፖሊሲ፣ ፍትህ ሚኒስቴር፣ የካቲት 25/2003 ዓ.ም፣ ገጽ 33
ማንም ሰዉ በወንጀል ጥፋተኛ ሊሰኝ የሚችለዉ ስልጣን ባለዉ ፍርድ ቤት አቃቤ ህግ በሚያቀርበዉ ማስረጃ ጥፋተኝነቱ ሲረጋገጥ ብቻ ነዉ፡፡ ይሁንና ተከሳሹ በህገ መንግስታዊ ስርዓቱ ላይ አደጋ ማድረስ፣ እንደ ሽብርተኝነት፣ ሙስና ወይም በተደራጁ ቡድኖች የሚፈጸሙ ወንጀሎች የተከሰሰ እንደሆነ ዐቃቤ ህግ የማስረዳት ሸክሙን ወደ ተከሳሽ ለማዛወር የሚችል መሰረታዊ ፍሬ-ነገሮችን ካስረዳ የማስረዳት ሸክም ወደ ተከሳሹ ሊዛወር የሚችልበትን ስርዓት የሚመለከቱ ድንጋጌዎች አግባብ ባላቸዉ ህጎች ዉስጥ እንደሚካተቱ ይገልጻል፡፡
[46] ከላይ የግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 42፣ ገጽ 142

ዓላማ ይስታል ብለዉ የሚከራከሩ እንዳሉም ሊዘነጋ አይገባም፡፡[47] ሆኖም ግን ምንም እንኳን ትንታኔዉ ወይም አስተያየቱ አስገዳጅ ባይሆንም ዓለም አቀፍ የሰብአዊ መብት ኮሚቴ ነጻ ሆኖ ስለመገመት መብት በሰጠዉ ትንታኔ (General comment) ከፍርድ ቤት ክርክር በፊት የታሰረ እንደሆነ፣ የዋስትና መብቱ በመነፈጉ እና በፍትሐብሄር ጉዳይ ሀላፊ መባሉ ነጻ ሆኖ የመገመት መብቱን እንደማያሳጣዉ ይገልጻል፡፡[48]

ሌላዉ ነጻ ሆኖ የመገመት መብት በሚል የተገለጸዉ ትልቅ መብት ከመነሻዉ አገላለጹ ትክክል አይደለም የሚሉ ጸሀፍት አሉ፡፡ ምክንያታቸዉን ሲያስቀምጡ በወንጀል ተጠርጥረዉ የተያዙ እና የተከሰሱ ሰዎች ፍርድ ቤት ቀርበዉ የጥፋተኝነት ዉሳኔ የሚተላለፍባቸዉ በነጻ ከሚለቀቁት በቁጥር በእጅጉ የበለጡ በመሆናቸዉ አንድ ሰዉ ወንጀል ፈጽሟል ተብሎ ሲከሰስ ለመቀጣት የቀረበ መሆኑን አመላካች ነዉ፡፡ ስለሆነም አንድ በወንጀል የተከሰሰ ሰዉ የመጨረሻ ዉሳኔ በሚሰጠዉ ፍርድ ቤት በህጉ መሰረት «ጥፋተኛ እስካልተባለ ድረስ ነጻ ሆኖ ይገመታል» ከማለት ይልቅ ነጻ ሆኖ ይታሰባል (assume that he is innocence) የሚለዉ አባባል ይበልጥ ገላጭ ነዉ[49]ይላሉ፡፡ በተጨማሪም አንድን ግለሰብ ፖሊስ በወንጀል ተሳትፈሀል ብሎ ወደ ፖሊስ እንዲቀርብ ሲያዘዉ ይህ ግለሰብ ወንጀል ስለመፈጸሙ ፖሊስ ምክንያታዊ ጥርጣሬ ኖሮት ነዉ፡፡ ስለሆነም ይህ ግለሰብ በነጻ ሰዉ እና በጥፋተኛ መካከል ያለ ተጠርጣሪ በመሆኑ ወደ ኋላ ተመልሶ ነጻ ሆኖ የመቆጠር መብት ሳይሆን ወደፊት በማስረጃ ሊረጋገጥ ከሚገባዉ ጥፋተኛነት የመጠበቅ መብት ይኖረዋል፡፡ ስለዚህ አንድ በወንጀል የተጠረጠረ ሰዉ እንደ ንጹህ የመቆጠር ሳይሆን እንደ ጥፋተኛ ያለመቆጠር መብት ነዉ ያለዉ፡፡ የጸሀፊዉም እምነትም ከላይ ከተገለጸዉ የተለየ አይደለም፡፡

3. በወንጀል ጉዳይ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ በኢትዮጵያ ህግ

በኢትዮጵያ የወንጀል ፍትህ ስርዓት አሁን በስራ ላይ ያሉ ህጎች ጥፋተኝነትን ለማስረዳት መጠቀም ያለብንን መመዘኛ በግልጽ አስቀምጠዋል ለማለት የሚያስደፍር አይደለም፡፡ በእርግጥ አሁን ያሉን የማስረጃ ህጎች በአንድ ላይ ያልተጠቃለሉ እና ተበታትነዉ የሚገኙ በመሆናቸዉ እነዚህኑ ህጎች ከተለያዩ ኢትዮጵያ ከተቀበለቻቸዉ እንዲሁም አስገዳጅ ከሆኑ ዓለም አቀፍ

[47] Weigend, T. There is Only One Presumption of Innocence. Netherlands Journal of Legal Philosophy, 2013. 3 (42), p 193 and 196.
[48] ከላይ የግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 43
[49] William F. Fox Jr.The "Presumption of Innocence" as Constitutional Doctrine, 28 Cath. U. L. Rev. 253 (1979). Available at: http://scholarship.law.edu/lawreview/vol28/iss2/3

ስምምነቶች ጋር አጣምሮ በማየት ጥፋተኝነትን ለማስረዳት መጠቀም ያለብንን መመዘኛ መለየት ተገቢ ይሆናል፡፡

3.1. የኢትዮጵያ ፌደራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ህገ መንግስት

በ1987 ዓ.ም የወጣዉ የኢትዮጵያ ፌደራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ህገ መንግስት ለፍትሀዊ የወንጀል ክርክር ሂደት መነሻ የሆነዉን የማስረዳት ሸክም ያለበትን አካል ለመወሰን የምንጠቀምበትን እና በብዙ የአንግሎ አሜሪካን የህግ ስርዓት ተከታይ አገራት ህጎች ዙሪያ የሚጽፉ ጸሀፍት ጥፋተኝነትን ለማስረዳት የምንጠቀምበትን መመዘኛ ለመወሰን ዋነኛ ነጥብ ነዉ ብለዉ የሚያስቡትን ነጻ ሆኖ የመገመት ወይም የመታሰብ መብት በአንቀጽ 20(3) ስር በግልጽ አካቶ እናገኘዋለን፡፡[50]

ሆኖም ግን ይህ ድንጋጌ በአማረኛዉ እና በእንግሊዝኛዉ ቅጅ መካከል የአገላለጽ ልዩነት ይስተዋልበታል፡፡ የኢፌድሪ ህገ መንግስት አማረኛዉ ቅጅ አንቀጽ 20(3) በወንጀል የተከሰሰ ሰዉ በፍርድ ሂደት ባለበት ጊዜ "እንደ ጥፋተኛ ያለመቆጠር መብት" አለዉ የሚል ሲሆን የእንግሊዝኛዉ ቅጅ በበኩሉ በወንጀል ተከሶ በክርክር ሂደት ያለ ሰዉ በህግ መሰረት ጥፋተኛ እስከሚባል ድረስ እንደ ንጹህ ይቆጠራል (During procceding accused person have the right to be presumed innocent until proved guilty according to law) ይላል፡፡ በሁለቱ ቅጅዎች መካከል ልዩነት መኖሩ ግልጽ ነዉ፡፡ በአማርኛዉ እና በእንግሊዝኛው ቅጅ መካከል ልዩነት ባለ ጊዜ የአማርኛዉ ቅጅ የመጨረሻ ህጋዊ እዉቅና ያለዉ መሆኑ በዚሁ ህገ መንግስት አንቀጽ 106 ስር ተገልጾ እናገኘዋለን፡፡ ይኸዉ የአማርኛ ቅጅ ከሰብዓዊ መብቶች አለም አቀፋዊ መግለጫ በአንቀጽ 11(1) ስር ከተገለጸዉ "በወንጀል የተከሰሰ ማንኛዉም ሰዉ ክሱ በይፋ በሚሰማበት ግልጽ ፍርድ ቤት በህግ መሰረት የመከላከል መብቱ ተጠብቆለት ጥፋተኛ መሆኑ እስኪረጋገጥ ድረስ እንደ ጥፋተኛ ያለመቆጠር መብት አለዉ፡፡" ከሚለዉ ጋር ተመሳሳይ ሲሆን 169 ሀገራት የፈረሙት እና ያጸደቁት የሲቪል እና ፖለቲካ መብቶች ዓለም አቀፍ ስምምነት አንቀጽ 14(2) በበኩሉ "ማንኛዉም በወንጀል ጥፋት የተከሰሰ ሰዉ በህጉ መሰረት ጥፋተኝነቱ እስከሚረጋገጥ ድረስ እንደ ንጹህ ሰዉ የመቆጠር መብት አለዉ" በማለት ይደነግጋል፡፡ ሌላዉ እና ሶስተኛዉ ሰነድ የአፍሪካ የሰዎችና የህዝቦች መብቶች ቻርተር ሲሆን "ስልጣን ባለዉ ፍርድ ቤት ወይም

[50] የኢትዮጵያ ፌደራላዊ ዲሞካራሲያዊ ሪፐብሊክ ህገ መንግስት፣ 1987 ዓ.ም፣ ፌደራል ነጋሪት ጋዜጣ፣ አዋጅ ቁጥር 1/1987፣ አንደኛ አመት ቁጥር አንድ፣ አንቀጽ 20(3)

የፍርድ አካል ጥፋተኛ መሆኑ እስኪረጋገጥ ድረስ ጥፋተኛ ተደርጎ ያለመወሰድ መብት" መኖሩን አንቀጽ 7(1)(ለ) ይገልጻል፡፡

ነገር ግን ይህ የህገ መንግስት ድንጋጌ ብቻዉን በወንጀል ጉዳይ ጥፋተኝነትን ለማስረዳት መጠቀም ያለብን ደረጃ ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ ብቻ ስለመሆኑ አመላካች አይደለም፡፡ ምክንያቱም ዓለም ላይ ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ የማስረዳት ደረጃ በተጨማሪ የኮንትኔታል (civil law) የህግ ስርዓት ተከታይ ሀገራት ግልጽ እና አሳማኝ ማስረጃን የወንጀል ጥፋተኝነትን ለማስረዳት የሚጠቀሙበት መመዘኛ በመሆኑ እና ከሁለቱም ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ጀርባ ያለዉ ትልቅ መብት ነጻ ሆኖ የመቆጠር ወይም የመታሰብ መብት በመሆኑ ነዉ፡፡[51]

3.2. የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ የወንጀል ፍትህ ፖሊሲ

ኢትዮጵያ እስከ 2003 ዓ.ም ድረስ ስለወንጀል ፍትህ ስርዓት አስተዳደሩ የሚገልጽም ሆነ የወደፊት አቅጣጫን የሚያስቀምጥ የወንጀል ፍትህ ፖሊሲ አልነበራትም፡፡ የካቲት 25 ቀን 2003 ዓ.ም በፍትህ ሚኒስቴር ተዘጋጅቶ የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ የወንጀል ፍትህ ፖሊሲ ስራ ላይ ዋለ፡፡ በዚህ የወንጀል ፍትህ ፖሊሲ ዉስጥ የወንጀል ጥፋተኝነትን ለማስረዳት ስለምንጠቀምበት ደረጃ በግልጽ የሚያመላክት ነገር የለም፡፡ ነገር ግን ከፖሊስ ምርመራቸዉ ተጠናቀዉ የሚመጡ የወንጀል መዛግብቶች ላይ ዐቃቤ ህግ የክስ ይመስረት ዉሳኔ ሲወስን ጉዳዩ ፍርድ ቤት ቢቀርብ ተከሳሹን ጥፋተኛ ሊያደርገዉ የሚችል በቂ ማስረጃ መኖሩን ማረጋገጥ እንዳለበት በግልጽ ተመላክቶ እናገኘዋለን፡፡[52] በተቃራኒዉ የክስ አያስመሰርትም ዉሳኔ ሲወሰንም ተጠርጣሪዉን ጥፋተኛ ለማሰኘት የሚችል በቂ የሆነ ማስረጃ የሌለ መሆኑን ማረጋገጥ የሚጠበቅበት መሆኑንም እንደዚሁ፡፡ ይህ ማለት በኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ አንቀጽ 42(1)(ሀ) እንደተገለጸዉ ለወንጀል ክስ ምስረታ አቃቤ ህግ የሚጠቀምበትን የማስረጃ ምዘና ደረጃን የሚያመላክት እንጅ ፍርድ ቤት ተጠርጣሪን ጥፋተኛ ለማለት የሚጠቀምበትን ደረጃ አመላካች አይደለም፡፡ ስለሆነም የኢትዮጵያ የወንጀል

---

[51] Worku Yaze Wodage, Burdens of Proof, Presumptions and Standards of Proof in Criminal Cases, Mizan Law Review, Vol. 8, No.1, September 2014, pp. 265-269, http://dx.doi.org/10.4314/mlr.v8i1.8
ረዳት ፕሮፌሰር ወርቁ ያዜ ነጻ ሆኖ የመገመት ወይም የመታሰብ መብት ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃን የምንወስንበት ትልቅ መርህ እንደሆነ፣ የኢትዮጵያ የወንጀል ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ ማስረዳት መሆኑን እና ይህም የማስረዳት ደረጃ ንጹሀንን ለመጠበቅ እና በተከራካሪ ወገኖች መካከል ያለዉን አቅም ሚዛን የሚጠብቅ እንደሆነ ይገልጻል፡፡

[52] የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ የወንጀል ፍትህ ፖሊሲ፣ ፍትህ ሚኒስቴር፣ የካቲት 25 ቀን 2003 ዓ.ም፣ ገጽ 13 እና 14

ፍትህ ፖሊሲ የወንጀል ጥፋተኝነትን ለማስረዳት መጠቀም ስላለብን ደረጃ ምንም የሚለዉ ነገር የለም፡፡

3.3. የኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ሥነ-ሥርዓት ህግ

አንድ ተከሳሽ ተጠርጥሮ በተከሰሰበት ጉዳይ የክሱን የታወቀ ፍሬ-ነገር ስለመኖሩ ወይም አለመኖሩን የማስረዳት ሸክም የተጣለበት ተከራካሪ ወገን ባስረዳዉ ልክ ፍርድ ቤቱ ዉሳኔ ማሳረፍ እንዳለበት ይታወቃል፡፡ ይህንንም ዉሳኔ ፍርድ ቤቱ ሲወስን በ1954 ዓ.ም የወጣዉን የኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ አንቀጽ 141፣ 134(1)፣ 149(1) እና 149(2) መሰረት ይሆናል፡፡[53]

ልዩ ሁኔታዉ እንደተጠበቀ ሆኖ በመርህ ደረጃ ፍትህ ጠያቂ አካል በክሱ መሰረት ፍሬ-ነገሩን የማስረዳት ሸክም እና ፍርድ ቤቱን የማሳመን ግዴታ አለበት፡፡ ስለሆነም ዐቃቤ ህግ የጉዳዩን ፍሬ-ነገር ባቀረባቸዉ ማስረጃዎች ተከሳሹን ጥፋተኛ የሚያደርገዉ ሆኖ ባልተገኘ ጊዜ እና "ማስረጃዉ በቂ ሆኖ ሳያገኘዉ የቀረ እንደሆነ ተከሳሹ በነጻ እንዲለቀቅ ፍርድ ቤቱ ያዛል"፡፡[54] ነገር ግን የቀረቡት ማስረጃዎች በቂ ሆነዉ የተገኙ እንደሆነ የወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ አንቀጽ 142 መሰረት ፍርድ ቤቱ በተከሳሽ ላይ የይከላከል ዉሳኔ አስተላልፎ የተከሳሽን መከላከያ ማስረጃ አስቀርቦ እንዲያሰማ እንደሚያደርገዉ ሁለቱን ድንጋጌዎች አጣምሮ በማየት በቀላሉ መረዳት ይቻላል፡፡

ፍርድ ቤቱ ተከሳሽ ይከላከል ብሎ ከወሰነ በኂላ ግራ ቀኙን ማስረጃ ሰምቶ በአቃቤ ህግ የቀረበዉን ማስረጃ ተከሳሹ በበቂ ሁኔታ ባስተባበለ ጊዜ "ተከሳሹ ጥፋተኛ አይደለም" ብሎ በወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ አንቀጽ 149(2) መሰረት በነጻ ያሰናብተዋል፡፡ ነገር ግን በቀረቡት ማስረጃዎች መሰረት ተከሳሹ ጥፋተኛ ሆኖ በተገኘ ጊዜ ፍርድ ቤቱ የግራ ቀኙን የቅጣት አስተያየት ከሰማ በኂላ አስተማሪ ነዉ ያለዉን ቅጣት ፍርድ ቤቱ በተከሳሹ ላይ ያስተላልፋል፡፡

ጠቅለል አድርገን ስናየዉ ተከሳሽ መከላከያ ማስረጃ እንዲያቀርብ የሚታዘዘዉ ተከሳሽ "በቀረበበት ማስረጃ መሰረት የተመሰከረበት" ከሆነ ነዉ፡፡ ተከሳሽ በቀረበበት ማስረጃ መሰረት

---

[53] የኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ፣ 1954 ዓ.ም፣ ነጋሪት ጋዜጣ ቁጥር 1/1954 በተለይ የወጣ፣ ሰላሳ አንደኛ አመት፣ አንቀጽ 141፣ 134(1)፣ 149 (1) እና 149(2)
[54] ዝኒ ከማሁ፣ አንቀጽ 141

ተመስክሮበታል የሚባለዉ ደግሞ የዐቃቤ ህግ ማስረጃ “ተከሳሽን ጥፋተኛ የሚያደርገዉ” ሆኖ የተገኘ እንደሆነ ነዉ፡፡ ማስረጃዉ ተከሳሹን ጥፋተኛ ሊያደርገዉ የሚችለዉ ደግሞ በፍርድ ቤቱ ምልከታ ተከሳሹን ጥፋተኛ ለማድረግ “በቂ ሆኖ” ሲገኝ ነዉ፡፡ ከዚህ የምንረዳዉ ማስረጃዉ ተከሳሹን ጥፋተኛ ለማድረግ በቂ ነዉ አይደለም የሚለዉን የሚወስነዉ ፍርድ ቤቱ መሆኑን ነዉ፡፡ ተከሳሽን ጥፋተኛ ለማሰኘት “በቂ ማስረጃ” እንደሚያስፈልግ የወንጀል ስነ-ስርዓት ህጋችን በግልጽ ይደነግጋል፡፡ በቂ ማስረጃ ሲባል ምን ማለት እንደሆነ በስነ-ስርዓት ህጉ ዉስጥ አመላካች ነገር የለም፡፡ በቂ ሲባል ስለ የትኛዉ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ በቂነት እንደሚያወራ ግልጽ አይደለም፡፡ ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ ማስረዳት? ወይስ ግልጽና አሳማኝ በሆነ ሁኔታ ማስረዳት? የሚለዉ ትልቁ ጥያቄ ነዉ፡፡

የአገራችን ዳኞች የህግ ትምህርት ቤቶቻችን ዉጤቶች ናቸዉ፡፡ የመጀመሪዉ የኢትዮጵያ የህግ ትምህርት ቤትን ጨምሮ የህግ መምህራን ይመጡ የነበሩት ከአንግሎ አሜሪካን የህግ ስርዓት ተከታይ አገራት ስለነበር ዳኞቻችን የአንግሎ አሜሪካን የወንጀል ጥፋተኝነት መመዘኛ የሆነዉን ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ የአስረጅነት ሚዛን በመርህ ደረጃ የሚቀበሉ ናቸዉ፡፡ በዚህም የተነሳ ፍርድ ቤቶቻችን ዐቃቤ ህግ በሚያቀርበዉ ማስረጃ ተከሳሹ ወንጀሉን ስለመፈጸሙ ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ ማስረዳት እንደሚገባዉ ያምናሉ፡፡[55]

ሆኖም ግን የኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ አንቀጽ 141 ላይ የተደነገገዉ “በቂ ማስረጃ” የሚለዉ አገላለጽ ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ የአስረጅነት መመዘኛ ለማመላከት ነዉ ብሎ ለማደማደም የሚቻል አይደለም፡፡ ምክንያቱም የተከሳሽን መከላከያ ማስረጃ መጠበቅ ሳያስፈልግ የከሳሽ ወይም የዐቃቤ ህግ ማስረጃዎች የወንጀል ጥፋተኝነትን ለማስረዳት በተቀመጠዉ ደረጃ ልክ አላስረዱም ማለት እንጅ የኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ

---

[55] የኢፌድሪ የማስረጃ ህግ (ሁለተኛ ረቂቅ) ማብራሪያ፣ ከላይ የግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 5፣ ገጽ 14
-ከመብራቱ ይማም ጋር የተደረገ ቃለ መጠይቅ፣ የደቡብ ወሎ ዞን ከፍተኛ ፍርድ ቤት ዳኛ፣ የወንጀል ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ፣ ጥር 21 ቀን 2011 ዓ.ም
-ከደሴ ከተማ አስተዳደር ወረዳ ፍርድ ቤት ደኞች ጋር የተደረገ የቡድን ተኮር ዉይይት፣ የወንጀል ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ፣ ጥር 30 ቀን 2011 ዓ.ም
-ከጎነደር ከተማ አስተዳደር ወረዳ ፍርድ ቤት ዳኞች ጋር የተደረገ የቡድን ተኮር ዉይይት፣ የወንጀል ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ፣ ታህሳስ 15 ቀን 2011 ዓ.ም
Simeneh Kiros Assefa, The principle of the Presumption of Innocence and its challenges in the Ethiopian Criminal process, Mizan Law Review Vol. 6 No.2, December 2012, p. 293&294, http://dx.doi.org/10.4314/mlr.v6i2.4
አቶ ስሜነህ ኪሮስ በጻፉት አጭር ጥናታዊ ጽሁፍ The Courts in Ethiopia were applying the “beyond a reasonable doubt” standard of proof in criminal matters which was presumably introduced by British judges and government advisors. It appears that the proof beyond a reasonable doubt principle has been taken to heart, and our judges were consistently using the words when they enter judgment whether it is acquittal or conviction of defendant. **በሚል** አስቀምጠዋል፡፡

አንቀጽ 141 በዉስጠ ታዋቂነት ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ የማስረዳት ደረጃን አካቷል ሊያስብል የሚችል ህጋዊ መሰረት የለንም፡፡

ማንኛዉም በወንጀል ድርጊት ተጠርጥሮ የተከሰሰ ሰዉ የመጨረሻዉ የጥፋተኝነት ዉሳኔ የመጨረሻ ስልጣን ባለዉ ፍርድ ቤት እስካልተወሰነበት ድረስ እንደ ጥፋተኛ ያለመቆጠር መብት እንዳለዉ በ1987 ዓ.ም የወጣዉ የኢፌድሪ ህገ መንግስት አንቀጽ 20(3) በግልጽ የሚያስቀምጥ ቢሆንም ይህ ማለት ግን የኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ አንቀጽ 141 ስር በግልጽ የተቀመጠዉን የአስረጅነት መመዘኛ ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ የአስረጅነት መመዘኛን ለማለት ተፈልጎ ነዉ ብለን እንድንተረጉም ምክንያት አይሆንም፡፡

የኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ አንቀጽ 141 የተወሰደዉ ከማላያን የወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ አንቀጽ (section) 180 ሲሆን ይኸዉም ከየትኛዉም ምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ ማስረዳት እስካልተቻለ ድረስ በወንጀል የተጠረጠረን ሰዉ ጥፋተኛ ነዉ ለማለት አይቻልም (The evidence produced is not strong enough to warrant a conviction, and only evidence beyond all reasonable doubt is of that nature.)[56] ሲል ይገልጸዋል፡፡ ይህ የሚያሳየዉ አንድ ተጠርጥሮ የተከሰሰ ሰዉ ጥፋተኛ ለመባል "ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ" ብቻ ሳይሆን "ከየትኛዉም ምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ" ማስረዳትን የሚጠይቅ መሆኑን ነዉ፡፡ ምን አልባትም ይህ መመዘኛ ከጥርጣሬ በጸዳ ማስረዳትን (beyond The shadow of doubt) አመላካች ይመስላል፡፡ ስለሆነም የኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ አንቀጽ 141 ስር የተካተተዉ ጥፋተኝነትን የማስረዳት መመዘኛ አሁን ባለዉ ይዘት "ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ" ምዘናን በእርግጥ ለማሳየት ሲባል የተቀረጸ ነዉ ብሎ ለማደማደም የሚቻል አይደለም፡፡ የኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ አንቀጽ 141 "ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ" የማስረዳት ደረጃን ማካተት ቢፈልግ ኖሮ እንደ ማላያን ህግ በግልጽ ማስቀመጥ በተቻለ ነበር፡፡

3.4. ረቂቁ የኢትዮጵያ የወንጀል ስነ-ስርዓት ህግ

በ1954 ዓ.ም የወጣዉን የኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ ለማሻሻል በረቂቅ ላይ ያለዉ የወንጀል ስነ-ስርዓት ህግ አንቀጽ 428 የወንጀል ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ግልጽ እና አሳማኝ ማስረጃ (Clear and convincing evidence) መሆን እንዳለበት በግልጽ ይደነግጋል፡፡[57]

[56] Stanley Z Fisher, Ethiopian criminal procedure,a source book, 1969, p.311

[57] የኢትዮጵያ ፌደራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ የወንጀል ስነ-ስርዓት ህግ ረቂቅ፣ አንቀጽ 428

ስለሆነም ከመጀመሪያዉም ኢትዮጵያ ከተቀበለቻቸዉ አለም አቀፍ ድንጋጌዎች፣ ከ1987ቱ የኢፌድሪ ህገ መንግስት አንቀጽ 20(3) እና የአንግሎ አሜሪካን የህግ ስርዓት ተከታይ ሀገራት መሰረት በማድረግ በወንጀል ጉዳዮች አስረጅነት መመዘኛ ዙሪያ በተጻፉ ጽሁፎች መነሻነት በወንጀል ድርጊት ተጠርጥሮ የተከሰሰ ሰዉ ስልጣን ባለዉ ፍርድ ቤት እስካልተወሰነበት ድረስ እንደ ንጹህ የመቆጠር ወይም የመታሰብ መብትን ዓላማ ለመጠበቅ በመሻት በሰፊዉ ስራ ላይ ያለዉን እና ይበልጥ ተቀባይ የሆነዉን የወንጀል ጉዳዮች የአስረጅነት መመዘኛ ወደ እኛ አገር አምጥተን ተግባራዊ ለማድረግ እየሞከርን ቢሆንም ምንም ዓይነት የህግ ድጋፍ የለንም፡፡ ግልጽ እና አሳማኝ ማስረጃ (Clear and convincing evidence) መመዘኛም ቢሆን እንደ ንጹህ የመቆጠር መብትን ዓላማ በምንም መስፈርት የሚሸረሽርም ሆነ የሚቃረን አይደለም፡፡

በ1954 ዓ.ም የወጣዉን የኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ ለማሻሻል በረቂቅ ደረጃ ያለዉ የወንጀል ስነ-ስርዓት ህግ ለህዝብ ተወካዮች ምክር ቤት ቀርቦ ዉይይት ያልተደረገበት እና የህግ አዉጪዉን ሀሳብ የማያሳይ ቢሆንም ረቂቁ በተደጋጋሚ ጊዜ በተለያዩ የህግ ሙህራኖች (ባለሙያዎች) ዉይይት ተደርጎበት አሁን ያለዉን ቅርጽ ይዞ ሊጸድቅ መሆኑ ሲታሰብ በርግጥም የኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ አንቀጽ 141 ስር ያለዉ "በቂ ማስረጃ" ግልጽ እና አሳማኝ በሆነ ሁኔታ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ወካይ እንደነበረ መገንዘብ ይቻላል፡፡

4. በወንጀል ጉዳይ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ አፈጻጸም በአማራ ክልል

እንደሚታወቀዉ የኢትዮጵያ መሰረታዊ ህጎች የተወሰዱት የኮንትኔንታል ስርዓት ከሚከተሉ ሀገሮች በተለይም ከፈረንሳይ በመሆኑ በህጎቻችን ዉስጥ ተበታትነዉ የሚገኙ የማስረጃ ህግ ድንጋጌዎች ይገኛሉ፡፡ በተቃራኒዉ የፍትሐብሄር እና የወንጀል ስነ-ስርዓት ህጎቻችን የተወሰዱት የአንግሎ አሜሪካን የህግ ስርዓት ከሚከተሉ ሀገሮች በመሆኑ በእነዚህ ህጎች ዉስጥ የአንግሎ አሜሪካን የማስረጃ አቀራረብ እና ጥፋተኝነት ወይም ሀላፊነትን የምናስረዳበት ስርዓት ላለፉት አምሳና ከዚያ በላይ አመታት ፍርድ ቤቶቻችን እንዳለ ተቀብለዉ ሲሰሩበት ቆይተዋል፡፡[58]

ንጹህነን መቅጣትም ሆነ አጥፊዎችን በነጻ መልቀቅ ሁለቱም የወንጀል ፍትህ አስተዳደሩ ተቀዳሚ አላማዎች አይደሉም፡፡ የማይበረታቱ ስህተቶችም ናቸዉ፡፡ ስለሆነም ንጹሀኖች ያለአግባብ በወንጀል ጉዳዮች እንዳይከሰሱ፤ ተከሰዉም በተገኙ ጊዜ በወንጀል ጥፋተኛ ተብለዉ

[58] የኢፌድሪ የማስረጃ ህግ (ሁለተኛ ረቂቅ) ማብራሪያ፣ ከላይ የግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 5፣ ገጽ 15

እንዳይቀጡ እና አላግባብ ከገቡበት ክርክር ሂደት ዉስጥ በተዘረጋዉ የህግ ስርዓት መሰረት ሳይዘገዩ እንዲወጡ ማድረግ በየደረጃዉ ያሉ የፍትህ ተቋማት ድርሻ ነዉ፡፡[59] ምንም እንኳን ንጹሀንን መቅጣትም ሆነ አጥፊዎችን በነጻ መልቀቅ ሁለቱም መጥፎዎች ቢሆኑም ሁለቱም በአንድ ጊዜ የሚከሰቱ ሲሆን ከበጣም መጥፎዉ መጥፎዉን መምረጥ ስላለብን አንድ ንጹህ ከሚቀጣ ብዙ ወንጀለኞች ቢያመልጡ ይሻላል የሚለዉ ሀሳብ በሂደት እየላቀ መጥቶ መርህ ሆኗል፡፡

አሁን ባለዉ አፈጻጸም ብዙዎቹ የአማራ ክልል ፍርድ ቤት ዳኞች የወንጀል የጥፋተኝነት መመዘኛ ስርዓት "ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ" እንደሆነ የሚያምኑ ናቸዉ፡፡ ምንም እንኳን እምነታቸዉ ይህ ይሁን እንጅ የተሰሩት መዛግብት ግን "ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ" ጥፋተኝነትን የማስረዳት መመዘኛ አመላካች አይደሉም፡፡[60] ከዚህም ባሻገር ምን ዓይነት መመዘኛ ፍርድ ቤቱ እንደተጠቀመ ከዉሳኔዎቹ መረዳትም አይቻልም፡፡

አሁን ባለዉ አሰራር ፍርድ ቤቶች የሚቀርቡላቸዉን የወንጀል ጉዳዮች ከመረመሩ እና አሉ የተባሉ ማስረጃዎችን ከሰሙ በኋላ ተከሳሽ እንደ ክሱ የተመሰከረበት ስለሆነ እና በመከላከያ ማስረጃ ያላስተባበለ በመሆኑ በወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ አንቀጽ 149(1) መሰረት ጥፋተኛ ብለናል፣ ተከሳሽ እንደ ክሱ ያልተመሰከረበት ስለሆነ መከላከል ሣያስፈልገዉ በወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ አንቀጽ 141 መሰረት ከክሱ በነጻ ተሰናብቷል እንዲሁም ተከሳሽ እንደ ክሱ የተመሰከረበት ቢሆንም ባቀረባቸዉ የመከላከያ ማስረጃዎች ያስተባበለ በመሆኑ በወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ አንቀጽ 149(2) መሰረት ከክሱ በነጻ እንዲሰናበት ወስነናል በማለት ተቀራራቢ በሚባል አገላለጽ የሚወሰኑ ዉሳኔዎች በቁጥር ቀላል አይደሉም፡፡[61] በእርግጥ የሚቀርቡ ማስረጃዎች ማስረጃ ተብለዉ በፍርድ ቤት ለመመዘን ዝቅተኛዉን የማስረጃነት መመዘኛ ማሟላታቸዉ እና ለክርክር ምክንያት የሆነዉ ፍሬ-ነገር መኖሩ ወይም አለመኖሩ

---

[59] Jon O. Newman ከላይ የግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 9፣ ገጽ 3

[60] -በጎንደር ከተማ ወረዳ ዐቃቤ ህግ እና ሽመክት አገኘሁ መካከል የተደረገ ክርክር፣ የጎንደር ከተማ ወረዳ ፍርድ ቤት፣ 2011 ዓ.ም፣ የፍርድ ቤት ወንጀል መዝገብ ቁጥር 0218619፣ ገጽ 9 እና 10

-በጎንደር ከተማ ወረዳ ዐቃቤ ህግ እና ፈይር (ታደሰ) ካሳዉ መካከል የተደረገ ክርክር፣ የጎንደር ከተማ ወረዳ ፍርድ ቤት፣ 2011 ዓ.ም፣ የፍርድ ቤት ወንጀል መዝገብ ቁጥር 0219000፣ ገጽ 12

-በጎንደር ከተማ ወረዳ ዐቃቤ ህግ እና አህመድ ሰይድ መካከል የተደረገ ክርክር፣ የጎንደር ከተማ ወረዳ ፍርድ ቤት፣ 2011 ዓ.ም፣ የፍርድ ቤት ወንጀል መዝገብ ቁጥር 0218219፣ ገጽ 19

-በጎንደር ከተማ ወረዳ ዐቃቤ ህግ እና አለልኝ ምህረት መካከል የተደረገ ክርክር፣ የጎንደር ከተማ ወረዳ ፍርድ ቤት፣ 2011 ዓ.ም፣ የፍርድ ቤት ወንጀል መዝገብ ቁጥር 0219125፣ ገጽ 8

-በጎንደር ከተማ ወረዳ ዐቃቤ ህግ እና እነ ሚኪያስ ዳኘዉ (ሁለት ሰዎች) መካከል የተደረገ ክርክር፣ የጎንደር ከተማ ወረዳ ፍርድ ቤት፣ 2011 ዓ.ም፣ የፍርድ ቤት ወንጀል መዝገብ ቁጥር 0218941፣ ገጽ 7

[61] ዝኒ ከማሁ

ሲረጋገጥ ፍርድ ቤቶች ዉሳኔ እንደሚያስተላልፉ ይታወቃል፡፡ ነገር ግን ዋናዉ ጥያቄ በምን ያህል ደረጃ ጉዳዩ መኖሩ ወይም አለመኖሩ ተረጋገጠ የሚለዉ ነዉ፡፡

ስለሆነም ፍርድ ቤቶቻችን በቃላቸዉ የሚነግሩን ጥፋተኝነትን ለማስረዳት የሚጠቀሙት መመዘኛ እና ህጋችንም ላይ ሆነ በተግባር መዛግብት ላይ በዉሳኔ የሚገለጸዉ የጥፋተኝነት መመዘኛ የተደበላለቀ እና ወጥነት የሌለዉ መሆኑን መረዳት ይቻላል፡፡[62] በኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ መሰረት ወጥ የሆነ ጥፋተኝነትን የምንመዝንበት ስርዓት ማስቀመጥ ካልቻልን ፍትሀዊነትን ልናሰፍን አንችልም፡፡ ፍትሀዊነት የሌለበት የፍትህ ስርዓት ዉስጥ ደግሞ በምንም መለኪያ በህግ የበላይነት የሚያምን ማህበረሰብ መፍጠር አይቻልም፡፡ በህግ የበላይነት የሚያምን ዜጋ መፍጠር ደግሞ የአንድ የዘመናዊ ህግ የመጨረሻ ግብ ጭምር ነዉ፡፡

በአገራችን ከቴክኒክ ይልቅ ታክቲክ ማስረጃ ላይ የተጣበቅን መሆናችን፣ የማህበረሰባችን ማህበራዊ ግንኙነት እየላላ መምጣት፣ የወንጀል መርማሪዎች የዕዉቀት እና ክህሎት ማነስ፣ የተደራጀ የማስረጃ ህግ አለመኖር፣ የአጥፊዎች የወንጀል አፈጻጸም እየረቀቀ መምጣት፣ ፖለቲካዊ ጣልቃ ገብነት መብዛት እና የመሳሰሉ ምክንያቶች ማስረጃዎችን የማስረዳት አቅም የሚፈታተኑ መሆናቸዉ እንደተጠበቀ ሆኖ ይህን ሁሉ ችግር አልፈዉ የሚመጡ ማስረጃዎችም በአግባቡ እየተመዘኑ አይደሉም፡፡[63]

ዳኞች ሊረጋገጥ የተፈለገዉን ጉዳይ ለማስረዳት የቀረቡትን ማስረጃዎች አግባብነት፣ ተቀባይነት እና ተአማኒነት በመመዘን ተከሳሽን ጥፋተኛ ነዉ አይደለም በሚል ይወስናሉ፡፡[64] በእርግጥ እነዚህ መመዘኛዎች አንድ ማስረጃ እንደ ማስረጃ ተይዞ ይመዘን ወይስ ይዉደቅ የሚለዉን የምንወስንባቸዉ መለኪያዎች ናቸዉ፡፡ ነገር ግን እነዚህን መመዘኛዎች ተሚልተዉ ማስረጃዎቹን እንደ ማስረጃ ከተቀበልን በኋላ ለክርክር የቀረበዉን ፍሬ-ነገር በምን ያህል ደረጃ ማስረጃዉ አስረዳ የሚለዉ መሰረታዊዉ ጉዳይ ነዉ፡፡

ስለሆነም የቀረበዉ ማስረጃ ለክርክር የቀረበዉን ፍሬ-ነገር ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ አስረድቷልን? ወይም ግልጽ እና አሳማኝ በሆነ ሁኔታ ተረጋግጧልን? ወይስ በተሻለ ሁኔታ በማሳመን ነዉ ያስረዳዉ የሚለዉን ለመወሰን ፍርድ ቤቱ እንደ ማስረጃ የተቀበላቸዉ

[62] ዝኒ ከማሁ

[63] ዝኒ ከማሁ

[64] የኢፌድሪ የማስረጃ ህግ (ሁለተኛ ረቂቅ) ማብራሪያ፣ ከላይ የግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 5፣ ገጽ 15

ማስረጃዎች ከጉዳዩ ጋር ምን ያህል ትስስር አላቸዉ የሚለዉ እንደተጠበቀ ሆኖ ምን ያህል የነጠሩ ማስረጃዎች ናቸዉ የሚለዉ የፍርድ ቤቶቻችን ትኩረት ሊሆን ይገባል፡፡

በመጨረሻም ከላይ ያየናቸዉ ጠቅላላ ነጥቦች ሲጨመቁ የኢትዮጵያ የወንጀል ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ግልጽ እና አሳማኝ በሆነ ሁኔታ ጥፋተኝነትን ማስረዳት መሆኑን እንረዳለን፡፡[65]

[65] Hanna Arayaselassie Zemichael, The Standard of Proof in Criminal Proceedings: the Threshold to Prove Guilt under Ethiopian Law, MIZAN LAW REVIEW, Vol. 8, No.1 September 2014, pp.91-102, http://dx.doi.org/10.4314/mlr.v8i1.3

ሀና አረዓያስላሴ በተቃራኒዉ ነጻ ሆኖ የመገመት መብት ላይ የሰብዓዊ መብት ኮሚቴ የሰጠዉን ትንታኔ (General comment 32)፣ የኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ ቁጥር 141 የተወሰደዉ ከማለያን ህግ (section 180) በቀጥታ በመሆኑ እና ነጻ ሆኖ የመገመት ህገ መንግስታዊ መብት የወንጀል ጥፋተኝነትን ለማስረዳት የምንጠቀምበት ደረጃ ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ መሆኑን የምናረጋግጥባቸዉ ምክንያቶች መሆናቸዉን ትገልጻለች፡፡

ማጠቃለያ

የወንጀል ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ እንደየአገሩ የህግ ስርዓት እና እንደየጉዳዩ አይነት ይለያያል፡፡ የአንግሎ አሜሪካን (Common Law) የህግ ስርዓት ተከታይ አገሮች ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃን (Beyond reasonable doubt standard) ተግባራዊ ሲያደርጉ የኮንትኔታል (Civil Law) የህግ ስርዓት ተከታይ አገሮች ግልጽ እና አሳማኝ በሆነ ሁኔታ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ (Clear and convincing evidence standard of proof) በመመዘኛነት ይጠቀማሉ፡፡

በኢትዮጵያ የወንጀል ፍትህ ስርዓት ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ በግልጽ ተደንግጎ አይገኝም፡፡ የ1987ቱ የኢፌድሪ ህገ መንግስት አንቀጽ 20(3) ስለ ነጻ ሆኖ የመገመት ወይም የመታሰብ መብት ማዉራቱ ጥፋተኝነትን የማስረዳት መመዘኛችን ነጻ ሆኖ የመገመት መብትን እንዳይሸራርፍ ጠቋሚ እንጅ የትኛዉ የጥፋተኝነት ማስረጃ ለወንጀል ጉዳዮች ተገቢ ነዉ የሚለዉን አመላካች አይደለም፡፡

የወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ አንቀጽ 141 ዐቃቤ ህግ ጉዳዩን ለማስረዳት ያቀረበዉ ማስረጃ በቂ ሆኖ ባልተገኘ ጊዜ ተከሳሹ ከክሱ በነጻ እንዲሰናበት ፍርድ ቤቱ እንደሚያዝ ይገልጻል፡፡ የዚህ ድንጋጌ ሙሉ ሀሳብም የተከሳሽን መከላከያ ማስረጃ መጠበቅ ሳያስፈልግ የከሳሽ ወይም የዐቃቤ ህግ ማስረጃዎች ጥፋተኝነትን ለማስረዳት በተቀመጠዉ ደረጃ ልክ አላስረዱም ማለት እንጅ የኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ አንቀጽ 141 በዉስጠ ታዋቂነት ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ የማስረዳት ደረጃን አካቷል ሊያስብል የሚችል ህጋዊ መሰረት የለንም፡፡

የኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ አንቀጽ 141 የተወሰደዉ ከማላያን የወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ አንቀጽ (section) 180 ሲሆን ይኸዉም ከየትኛዉም ምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ ማስረዳት እስካልተቻለ ድረስ በወንጀል የተጠረጠረ ሰዉ ጥፋተኛ ነዉ ለማለት አይቻልም ሲል ይገልጸዋል፡፡ ይህ የሚያሳየዉ አንድ ተጠርጥሮ የተከሰሰ ሰዉ ጥፋተኛ ለመባል “ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ” ብቻ ሳይሆን “ከየትኛዉም ምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ” ማስረዳትን የሚጠይቅ መሆኑን ነዉ፡፡ ስለሆነም የኢትጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ አንቀጽ 141 ስር የተካተተዉ ጥፋተኝነትን የማስረዳት መመዘኛ አሁን ባለዉ ይዘት “ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ” ምዘናን ለማሳየት የተቀረጸ ነዉ ለማለት የሚያስችል አይደለም፡፡

የኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ አንቀጽ 141 "ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ" የማስረዳት ደረጃን ማካተት ቢፈልግ ኖሮ እንደ ማላያን ህግ በግልጽ ማስቀመጥ በተቻለ ነበር፡፡

የተባበሩት መንግስታት የሰብዓዊ መብት ኮሚቴ እንደ ንጹህ የመቆጠር መብት ላይ ጠቅላላ ትንታኔ 32 (General Comment 32) የተሰጠ ሲሆን ይኸዉም በአጭር አገላለጽ ማንኛዉም በወንጀል ጥፋት የተከሰሰ ሰዉ ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ እስካልተረጋገጠበት ድረስ ነጻ ሆኖ ይቆጠራል ሲል ህጋዊ አስተያየት ሰጥቷል፡፡ በተባበሩት መንግስታት ሰብአዊ መብት ኮሚቴ ትንታኔ መሰረትም ነጻ ሆኖ የመገመት መብትን ይበልጥ ጥበቃ ለመስጠት የወንጀል ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ መሆን እንዳለበት በግልጽ ተቀምጧል፡፡ ነገር ግን የተባበሩት መንግስታት ሰብአዊ መብት ኮሚቴ ነጻ ሆኖ የመገመት መብት ላይ የሰጡት ትንታኔ አስገዳጅ ሳይሆን የህግ ሙህራን አስተያየት ነዉ፡፡ ስለሆነም ከምክንያታዊ ጥርጣሬ በላይ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃን እንደ መመዘኛ ለመዉሰድ ከአስተያየት የዘለለ በቂ የህግ ድጋፍ ሊኖረን ይገባል፡፡

የኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግን ለማሻሻል በረቂቅ ላይ ያለዉ የወንጀል ስነ-ስርዓት ህግ አንቀጽ 428 የወንጀል ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ግልጽ እና አሳማኝ ማስረጃ (Clear and convincing evidence) መሆን እንዳለበት በግልጽ ይደነግጋል፡፡ ምንም እንኳን ረቂቁ ስነ-ስርዓት ህግ ለህዝብ ተወካዮች ምክር ቤት ቀርቦ ዉይይት ያልተደረገበት እና የህግ አዉጪዉን ሀሳብ የማያሳይ ቢሆንም ረቂቁ በተደጋጋሚ ጊዜ በተለያዩ የህግ ሙህራን (ባለሙያዎች) ዉይይት ተደርጎበት አሁን ያለዉን ቅርጽ ይዞ ሊጸድቅ መሆኑ ሲታሰብ በእርግጥም የኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ስነ-ስርዓት ህግ አንቀጽ 141 ስር ያለዉ "በቂ ማስረጃ" ግልጽ እና አሳማኝ በሆነ ሁኔታ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ ወካይ እንደነበረ መገንዘብ ይቻላል፡፡

ለማጠቃለል ያህልም በአገራችን ከቴክኒክ ይልቅ ታክቲክ ማስረጃ ላይ የተጣበቅን መሆናችን፣ የማህበረሰባችን ማህበራዊ ግንኙነት እየላላ መምጣት፣ የወንጀል መርማሪዎች የዕዉቀት እና ክህሎት ማነስ፣ የተደራጀ የማስረጃ ህግ አለመኖር፣ የአጥፊዎች የወንጀል አፈጻጽም እየረቀቀ መምጣት፣ ፖለቲካዊ ጣልቃ ገብነት መብዛት እና የመሳሰሉ ምክንያቶችን ከላይ ከተገለጹት ነጥቦች ጋር አጣምረን ስናይ ኢትዮጵያ ግልጽ እና አሳማኝ በሆነ ሁኔታ ጥፋተኝነትን የማስረዳት ደረጃ በላይ መመዘኛ ይኖራታል ብሎ ማደማደም የሚቻል አይደለም፡፡